

AMERİKAN YERLİLERİ VE TÜRK DÜNYASININ KÜLTÜR VARLIĞI ARASINDAKİ PARALELLİKLER

Amerikan Yerlilerinin geçmişinde, onlar ailelerini koruyup, düşmanca saldırılara karşı savaştıkları ölçüde hürmetle karşılanır, kahramanlıklarına göre verilen adlarla şereflenirdiler. 'Soluk Benizli'ler, Yerliler arasında, yaşamanın yegane sebebi olan "şeref"i de sulandırdılar. Eskiden mensup oldukları kabilelerinin varlığı ile övünen Yerliler, Amerikalılar gibi 'dünya vatandaşı' oldular. Yerliler arasında Amerikan resmi dairelerinin lütfettiği ölçüde sözde hayat standardı yükseldikçe, Yerli Kızılderili savaşçıları arasında büyük önemi olan şeref ve onurun kalitesi de aynı ölçüde zirvelerden ayağa doğru düşüş gösterdi... Sonunda, 'White Man' (Soluk Benizli) galip geldi... Amerikan Yerlilerini kendisine benzetti." (Bir Garibin Not Defterinden. Washington-D.C. 1989)

Gök Tanrının onları "Kara Kazın" deryaların dibinden gagasında getirdiği çamurdan yaratıp, can verip, ".Konuş!." dediği günden beri gururluydular. Onurlu ve merhametliyidiler. Üzerinde doğup, büyüüp, öldükleri topraklarını ve inançlarını tahrip edenlere karşı, aynı ölçüde merhametsizdiler. Türk yürekli ve su karakterliyidiler.

Amerikan Yerlilerinin bu insanüstü özelliği bundan 510 yıl önce Kristof Kolomb'un Yerlilerin ülkesine ayak bastığı günden bugüne kadar hiç değişmedi. Onlar çocuklarını hep bu terbiye ile büyüttüler.

Bir genç kız buluş çağına girdiğinde onun "toprak ana" gibi mukaddes bilinip, onda görülen bu değişikliğin sebepleri ve sonuçları özel bir merasimle kendisine anlatılırken, Lakota Yerli Kızılderili kabilesinin "aksakalı" ve bilge kişisi olarak hürmet edilen Şamanı, Slow Buffalo (Sakin Buffalo)'nun merasim sırasında dile getirdiği sözlerden Yerli Amerikalıların ruh dünyasını ve hayat felsefesini anlama fırsatı bulmaktayız.

Lakota Yerlilerinin inançlarına göre, insan oğlu Wakan-Tanka (Gök Tanrı)'nın yarattığı en mükemmel varlıktır. İnsanın varlığına saygı, onu yaratanın değerine eş tutulur. Lakota Yerlilerinin Gök Tanrı inancına göre, genç bir kız, Wakan-Tanka'nın kutsadığı "Tree-of-Life" (Hayat Ağacı) dır. Kabilenin Şamanı, kuzey-doğu-güney ve batıya dönerek Ulu Ruhlara ve onların vasıtasıyla Gök Tanrıya yalvarır. Merasim bittikten sonra, genç kıza hitaben konuşmasını sürdüren Lakota Şamanı Slow Buffalo, son öğüdünü herkesin duyabileceği bir tonda şöyle dile getirir: "... Şimdi mensup olduğun kabilene ve insanların arasına dönüp, gururunla ve onurunla rahatça, hiç kimseden çekinmeden yaşayabilirsin. Unutma! Toprak Anamız kadar alçak gönüllü ve bir o kadar bereketli olacaksın. Gök Tanrı, atacağın adımlarında ve sahip olacağın çocuklarını büyütmede sana yar olsun. Gök Tanrının senden esirgemediği merhametini, sen de başkalarından esirgeme. Özellikle, kimsesi olmayan yetim çocuklardan merhametini ve yardımını sakın eksik etme. Eğer bir gün, kimsesiz, aç ve yoksul, yardıma muhtaç bir çocuk senin Tee-Pee (Tipi-Çadır)'ine girerse ve sen, sahip olduğun en son lokma etini ağzına koymuş olsan bile, onu ağzından çıkar ve o yoksul çocuğa ver. Gök tanrının sana bağışladığı merhamet ve bağışın sınırı sonsuz olur..."¹

"White Men" (Soluk Benizliler) Yerli Amerikan Kızılderililerinin ülkesini 1492'de işgal edip, sonradan Amerika deneni kıtaya yerleşmeden önce, onların hayatı güzelliklerle doluydu.

"Soluk Benizli"ler Amerika'ya ayak bastığında bu toprakların asırlardan beri asıl sahibi olan Yerlilerle karşılaştılar. Kendilerine göre daha koyu ve güneşten yanmış düzgün bir cilde sahip olan Yerlileri gören Avrupalı "Soluk Benizli"ler, ilk defa karşılaştıkları bu Yerlileri derilerinin renginden dolayı, "Red Man" ve "Red Skin" (Kızılderili) olarak adlandırdılar. Oysa, Amerikan Yerlileri kendilerinin asla "Kızılderili" olarak çağrılmasını istemiyorlar.

AMERİKAN YERLİLERİ VE TÜRK DÜNYASININ KÜLTÜR VARLIĞI ARASINDAKİ PARALELLİKLER

Amerika Yerlileri Federasyonu, Amerika'nın en güçlü Futbol Klüplerinden başkent Washington D. C.'nin takımı Redskins Futbol takımını izin almadan kullandıkları bu ismi değiştirmeleri için mahkemeye verdi ve mahkeme devam ediyor. Amerikan Yerlileri bu adın "Beyazlar"ın sahip olduğu bir futbol kulübü tarafından kullanılmasını bütün Amerikan Yerlilerine "hakaret" olarak kabul ediyor.

Bu topraklara Avrupa'dan gelen "Beyazlar"ı kendi evlerinde misafir eden, kışlık yiyeceklerini onlarla paylaşan ve sonunda misafirlerinin saldırısına uğrayarak topraklarını kaybeden bu Yerliler, Amerika denen bu kıtaya nereden gelmişlerdi?

Amerikan Yerli kabilelerinin asıl kaynağı ile ilgili bilimsel araştırmalar ve münakaşalar özellikle son yıllarda giderek yaygınlaştı ve önem kazandı. Bu konularda araştırmalarını sürdüren bağımsız uzmanlar, Bering Boğazı'nın her iki yakasında, Sibiryaya, Alaska ve Alaska'nın güneyinde bulunan insan kemikleri ve toprakta varlığını koruyan insan yağı kalıntıları üzerinde yaptıkları "gen" araştırmalarının sonunda, Asya ve Amerika kıtalarında zamanında yaşamış bu insanların birbirleriyle yakın akraba olduklarını kesin bilimsel delillerle tespit ettiler. Amerika'ya Avrupa üzerinden gelmiş insanların soyundan olan bilim adamları bulunan ve gün ışığına çıkarılan bu gerçeklere sırt çevirmekte ve bu tutumlarından vazgeçmemekte şimdilik ısrar ediyorlar.

Yapılan kazılardan elde edilen fiziki deliller, kesinlikle Asya'dan Amerika kıtasına Bering Boğazı üzerinden büyük göçlerin olduğunu ortaya koyuyor.

Alaska'nın batısında Aleutian (Ana uut-Ana Uç) adaları, Pasifik Okyanusu'nun sularının kapsadığı bir bölgede Asya topraklarına doğru bir şahadet parmağı gibi uzanır. Binlerce kilometrekarelik bir okyanus sahasını kapsayan bu adaların Asya'daki doğma ana topraklarından koparak Kuzey Amerika'ya doğru göç etmeğe başlayan Asyalı kavimlere "atlama taşı" olduğu Amerikan Yerlilerinin nereden, 1492'den sonra Amerika adını alan bu kıtaya geldiğini araştıran bilim adamlarının kafasını meşgul etmektedir.²

Asya'dan Amerika kıtasına geçen bu insanlara ait fiziki deliller kesinlikle bulundu ve gün ışığına çıkarıldı. Bu fiziki delillere bir de onların gelirken hafızalarında yaşatarak getirdikleri ve genç nesillere öğreterek, şifahi halk edebiyatının örneklerinden destanları, halk masallarını, efsaneleri ve diğer folklor ürünlerini bu listeye ekleyince durum ciddileşiyor ve manzara tamamen değişiyor. Kuzey Amerika'da özellikle Bering Boğazı'nın her iki yakasında yaşayan ve güneye doğru kayan ve Kayalık Dağlarını (Rocky Mountains) güneye doğru takip eden bölgelerde yaşayan Yerli kabileler arasında derlenen folklor numunelerinin Orta Asya ve Orta Asya'nın kuzeydoğusundaki Türk soylu insanların arasında da yaşadığının tespit edilmesi, dünyanın bu konu ile ilgili uzman ve araştırmacıları tarafından paha biçilmez deliller olarak nitelendirilmektedir.³

Kaliforniya eyaletinin sahil bölgelerinde okyanus kıyısına yakın yerlerde yaşayan Pala Yerli kabilesinin ileri gelenleri, çok uzaklardan "Gün batımı tarafındaki ulu topraklardan" büyük atalarının asırlar önce, Kuzey Amerika denen topraklara nasıl göç ettiklerini halk destanlarında canlı tutarak, nesilden-nesle şifahi edebiyat yoluyla aktarmaktadırlar. Bu geçişi anlatan destanlardan biri şöyle başlıyor: "... Asırlar ve asırlar evvel, mensup olduğumuz halk, büyük denizlerin ötesinde Gün batımı tarafındaki topraklarda mutlu ve mesut yaşıyorlardı. Bugün yaşadığımız Amerika topraklarına doğru büyük göç başlamadan önce, ulu atalarımız, büyük denizlerin diğer yakasında mesken kurmuşlardı."

AMERİKAN YERLİLERİ VE TÜRK DÜNYASININ KÜLTÜR VARLIĞI ARASINDAKİ PARALELLİKLER

"... Büyük atalarımızın o zaman inandıkları en büyük ilah, Göktenrı Sivaş'tı. Uyot ise, mensup olduğumuz milletin Savaş tanrısıydı. Düşmanlarımızla yaptığımız savaşlarda bize daima o yardım ve öncülük ederdi. Milletimin mutluluğunu temin etmek için gereken işlerin tamamlanması ve yerine getirilmesinden Göktenrı Sivaş'a karşı sorumluluk taşıyan tek otorite Uyot'tu..."

"... Ulu atalarımız Gün batımı tarafındaki topraklarda yaşarken, Gün doğan taraftaki topraklara doğru göçmemiz gerektiğini milletimin kaderinden sorumlu olan Uyot emretti. Bugün üzerinde yaşadığımız bu topraklar bize Göktenrı tarafından vaat edilmiş topraklardır. 'Göç!'...Uyot tarafından atalarımıza bildirilen buyruk, bu bir tek kelimedenden ibaretti."

"... Doğduğumuz Ana Yurttan kopup, yaptığımız sağlam kayıklarla Gün doğan taraftaki bilmediğimiz topraklara ulu atalarımız ayak bastıklarında, her şey yeniden başlamıştı."

"... Bu büyük göçte başımıza gelebilecek felaketlerden korunmak ve sakınmak için, her çareye başvurup, bir-birimizi kaybetmemek arzusundaydık. Kalın sis içerisinde kayıklarımızla yolumuza devam ederken, diğer kayıklardaki kardeşlerimizi kaybetmemek için ana dilimizde milli destan ve türkülerimizi toplu olarak yüksek sesle bağıra-bağıra söylüyorduk."

"... Nihayet Gün batan taraftaki kara bulutlar, donuk bir ışık huzmesi tarafından derinlemesine yarıldı. Bu bulutlar geride bıraktığımız Ana Yurt toprakları üzerindeki kara bulutlardandı. Gün batan taraftan başlayan bu ışık huzmesi, yavaş-yavaş Gün doğan tarafa doğru yayılmağa başladı. Bu ışık ilk önce boz renkliydi. Daha sonra sarı ve sonunda bu sis alev rengini aldı. Arkasından alemleri aydınlatan Güneş bizlere yüzünü gösterdi."⁴

Kuzey Amerika yerlilerinden Nootka kabilesi, kendi Totem direklerinde kullandıkları "Bozkurt" motifini kulakları hücum halindeyken arkaya yatmış, uzun ve sivri dişli, yukarıya doğru kalkmış sivri burunlu ve alev-alev yanan keskin gözlerle tasvir etmektedir. Nootka kabilesinin reisi Assu, "Bozkurt Destanı" hakkındaki destanı açıklarken, bu destanın Nootka kabilesinden bir kadınla evlenen Cape Mudge'li, We-Wa-Kai'nin söylediği destan olduğunu kaydetmiştir. Reis Assu'ya göre, Nootka Kabilesi bir Bozkurttan türemiştir. Bu Nootka Kabilesi, diğer komşu Yerli Kabileleri tarafından "Bozkurttan Türemiş" Yerli Kızılderili kabilesi olarak bilinmektedir.

Nootka Yerli Kızılderili kabilesinin reisi Assu, Bozkurt Destanının başlangıç sözlerini şöyle açıklıyor:

“.He ji he he

Ji ha ha i ha ha ji

Wa ka gin ko ko kelah-(Bir sağa, bir sola sallanıyorum,)

Ise lah in wa uk-(Benimle kol-kola girip oynayanlarla birlikte.)

Ge sa kolah-(İlk defa ben yaratıldım ki,)

Que os oguala-(Benden önce ulu olarak kimsenin yaratılmadığını haber vereyim.)

Wa la sa lekua glukwalah-(Tanrı onu ulu olarak yarattı ki,)

Gel sa Kwlah i jun tla-(İlk akla gelen o olsun.)⁵

AMERİKAN YERLİLERİ VE TÜRK DÜNYASININ KÜLTÜR VARLIĞI ARASINDAKİ PARALELLİKLER

Bu konuda işin en can alıcı yanı, Amerika'da bugün varlıklarını devam ettiren Yerli Kabilelerle Sibiry'a'da yaşayan Saha Sire, Altay, Hakas, Tuva Televit ve Şor Türklerinin yaşatmakta oldukları adet, anane, gelenek ve mevsimlik dini merasimlerin birbirlerine benzemesi ve büyük paralellikler göstermesidir.

Burada üzerinde durmak istediğimiz asıl konu, kaynağı ve kökü asırlara dayanan yaşanmış bir medeniyetin "gen" parçaları olarak kabul edebileceğimiz kelimeler ve folklor malzemelerinin akademik bir terbiye çerçevesi dahilinde tahlil edilmesidir.

Bu araştırmanın başlangıcı, rahmetli doktora hocam Prof. Dr. Ahmet Edip Uysal'ın denetiminde 1970'lerde başladığım akademik araştırma yıllarına rastlamaktadır. Kars ve Kars'a bağlı 16 kazanın köylerinden teyple derlediğim 250 tane halk masalından bazılarını Amerikan Yerlilerinin masalları arasında bulmam cesaretimi artırdı. Bu tespit, Amerikan Yerlileriyle Türk Dünyasının kültür hazinesi arasındaki paralelliklerin gün ışığına çıkarılması açısından ileriye doğru atılmış ilk adımlardan sayılabilir.

Amerika Yerlileri arasında yaşatılan mevsimlik ve dini maksatlı merasimler şehirli ve yerleşik olanlara kıyasla toprakla ve tarımla uğraşan ve nispeten göçebe olanlar arasında daha yaygındır. Mevsimlik kutlama ve geleneksel merasimlerin başında Amerikan Yerlilerinin "Yeni Yılın Başı" dedikleri ve Mart ayında yaptıkları kutlama törenleri ve şenlikleri gelmektedir.

Amerika'daki Yerliler arasında her yıl tekrarlanan mevsimlik "Yeni Yılın Başı" kutlamaları, ".Eski bir yıldan yeni bir yıla, ölümden yeniden dirilişe geçişi, kısırlıktan kurtulup yeniden üremeğe dönüşü anmak ve kutlamak gayesiyle yapılmaktadır."⁶

Amerika'nın Batısında Kaliforniya eyaleti ve buna yakın bölgelerde dağınık bir şekilde yaşayan Amerikan Yerli kabilelerinden Yurok, Karuk, Hupa, Yuki, Pomo, Modoc ve Maidu kabileleri yeni yılın başlangıcı olarak kabul edilen Mart ayında, tabiatın yeniden canlanması ve uyanmasına bağlı olarak yeniden doğuşu kutlarlar. Bu tür merasimleri, her kabilenin bilge kişisi olarak kabul edilen o kabilenin Şamanı yönetmektedir.

Saha Sire'de kutsal olarak bilinen ve özel bir hürmet ve saygı gören "direğe" Saha Türkleri "Serge" diyorlar. Bu direk, Alaska ve Alaska'nın güneyindeki Yerlilerin hazırladıkları gibi, çeşitli motif ve simgelerle bezenerek en önemli meydana veya kabilenin çadırlarının kurulduğu alanın orta yerine dikilir. Amerikan Yerlileri bu "direk"lere Totem diyor. Saha Sire'ye yaptığım araştırma gezisinde bu Sergelerden birisinin İlimler Akademisi'nin giriş kapısının önüne dikilmiş olduğunu gördüm. Sahaların Serge dedikleri bu direk, Gök Tanrı'nın yer yüzündeki simgesi olarak bilinir. Uçmağa, bu direği takip eden ve gökyüzünün derinliklerine uzanan yoldan gidilir.⁷

Saha Sire'de olduğu gibi, Yeni Yılın başlangıcında "diriliş"le ilgili kutlamalarda Amerikan Yerlileri kabilenin yaşadığı köy veya kampın orta yerine uzun ve düzgün bir direk dikerler. New Mexico, Arizona ve Kaliforniya eyaletlerinde yaşayan yerli kabileler köyün orta yerine dikilen bu direğin kainatın ekseni olduğuna ve dün yayı yaratan "Bir"i, yani Wakan Tanka'yı (Gök Tanrı) temsil ettiğine inanırlar. Aynı inanç, yerleşik Yerliler anlamına gelen Pueblo yerlileri arasında da aynı şekliyle yaygındır.⁸

Maidu yerli kabilesi Kaliforniya eyaletinde yaşayan kalabalık Yerli kabilelerinden biridir. Wakan Tanka'ya daha yakın olmak, Yeni Yılda saadet, sağlık ve bol ürün bahşetmesi için

AMERİKAN YERLİLERİ VE TÜRK DÜNYASININ KÜLTÜR VARLIĞI ARASINDAKİ PARALELLİKLER

Mart ayında yakarış merasimi düzenlenir. Bu yakarışla ilgili olarak yapılan merasim sırasında kabilenin Şaman'ı bu düz direğe tırmanır.⁹ Köyün tam orta yerine dikilmiş olan bu direk, ölümlü dünya (Sahalar buraya Orta Dünya diyorlar) ile ahret arasında kurulan mistik bağı ve mukaddes ruhsal köprüyü temsil eder. Bu "direk"le sembolleşen "Bir", kainatı "Bir"den yaratmıştır. Amerikan Yerli kabilelerin inancına göre her şeyi yoktan var eden "Bir", her şeyi sonunda yine "Bir"in etrafında geri toplayacaktır. Saha Sire'de "Serge" olarak saygı duyulan ve meydana dikilen direk, Saha Sire'de Saha Türklerinin inançlarına paralel olarak, Amerikan Yerlileri tarafından da Gök Tanrının yer yüzündeki sembolü olarak kabul edilmektedir.

Kuzey Amerika'da yaşayan Yerli kabilelerden Kutenai ve Crow (Karga) kabileleri de köylerinin orta yerine dikilen "direği" kabileleriyle Gök Tanrı arasında kurulan bağ ve mukaddes bağlılığın köprüsü olarak kabul ederler.¹⁰

Amerikan Yerlileri tarafından "Great Spirit" (Büyük Ruh), "Manitu" (Tanrı), "Wakan Tanka" (Kutsal Yaratan-Gök Tanrı) olarak adlandırılan Gök Tanrı'ya daha yakın olmak, O'nunla konuşmak, O'ndan yardım dilemek maksadıyla dünya ve kainatın orta direği ve eksenini kabul edilen bu "direğe" tırmanma merasimi, Orta Asya, Sibiryaya, Altay, Hakas, Tuva Şamanizm'i, bu bölgelerde yaşayan Türk topluluklarının ve boylarının geleneklerinde de yaygın bir şekilde görülmektedir.¹¹

Orta Asya'da yaşayan Türk boyları arasında her yıl tekrarlanan dini maksatlı mevsimlik merasimlerde Gök tanrıya daha yakın olmak maksadıyla köyün ortasına dikilen düz "direğe" tırmanma merasimi ile ilgili olarak yaptıkları araştırmalarla Batılı alimler ve araştırmacılar da konuya açıklık getirmeğe çalışmıştır.¹²

Kaliforniya eyaletinde yaşayan Yurok yerli kabilesi, Martta düzenlenen Yeni Yılın Başı merasimlerinde özel hazırlanan ve Big House (Büyük Ev) olarak adlandırılan yerde yaparlar. Delaware eyaletindeki Lenape ve Cheyenne (Çayan) yerlileri yine Big House dedikleri yerde Yeni Yıl merasimlerini Mart ayında yerine getirirler. Baharın gelişi ve tabiatın yeniden canlanarak hayat bulması ile ilgili merasimlerin yapıldığı "Büyük Ev"ün dini açıdan derin ve mistik bir manasının olduğu kaydediliyor.

Sözü edilen bu "Büyük Ev"ün kendisi Gök Tanrının yarattığı kainatı, onun dört köşesindeki dört direği, üzerine oturturulan kubbesi Gök Tanrı'nın kudretini, Büyük Evin orta yerine dikilen "direk" ise Gök Tanrı'nın yer yüzüne bastığı "ayağının" yerini sembolize etmektedir.¹³

Amerika Yerli kabileleri ve Orta Asya, Sibiryaya Türkleri ve diğer Türk boyları arasında "Ağaç"ın çok önemli bir yeri vardır. Amerikan Yerlileri ve Türk Dünyasında ortak olarak yer alan "Tree-of-Life" veya "Hayat Ağacı" üzerinde durulması ve derinliğine araştırılması gereken konulardan biridir.

Rusya Federasyonu'na bağlı Kuzeydoğu topraklarında yaşayan Saha Sire, Altay, Hakas, Televit, Tuva ve Şor Türklerinin adetleri ve gelenekleri yanında Gök Tanrı inancının bugün asırlar boyu sürdürülen tahribata rağmen Amerikan yerli kabileleri arasında aynen yaşadığına şahit olmaktayız. İki Kıtanın ayrı-ayrı yakalarında yaşayan ve Bering Boğazı ile bir-birinden ayrılan bu insanların asırlar önce aynı olan kültür değerlerinin ana gövdesi dağıldığı ve yok olduğu için araştırmalarımızda bütünden başlayarak detaya inmemiz mümkün olmuyor. Bulabildiğimiz en küçük ortak unsur ve parçalardan başlayıp, küçük

AMERİKAN YERLİLERİ VE TÜRK DÜNYASININ KÜLTÜR VARLIĞI ARASINDAKİ PARALELLİKLER

kırıntıları bir araya getirerek daha mürekkep ve karmaşık ana parçaya ve bütüne varmayı mecbur eden yolu takip etmek zorundayız.

700'den fazla Amerikan Yerli kabilesinin dilinde bugün yaşamakta olan “üç harfli” bir Türkçe kelime bile bizleri bir anda kaybolmuş gibi görünen gizli hazineye götüren ana unsur olup çıkıveriyor.

Sioux (Su) Yerli kabilesinin dilinde bugün yaşamakta olan Ina (Ana) ve Ate (Ata) kelimelerinin varlığı,¹⁴ Amerikan yerlileri ile Türk dünyası arasındaki kültür ilişkileri üzerinde “iğne ile mezar kazarcasına” yılmadan araştırma yapanlar için geçide götüren bir ışık kadar önem kazanmaktadır. Türk dilinin “genlerinden” diyebileceğimiz en önemli iki Türkçe kelimenin Sioux yerli kabilesinin dilinde yaşadığı ve bu kabilenin çocuklarının anne ve babalarını isimleriyle çağdırmaktan kaçındıkları ve annelerine “Ina” (Ana), babalarına ise, “Ate” (Ata) dedikleri The Sacred Pipe adlı eserde yer almaktadır. İşin en ilginç yanı, Türkiye Türkçesinde babaya “ata” demiyoruz ama, Azerbaycan'da babaya “ata”, dedeye ise “baba” denmektedir. Türk dünyasında Sioux Yerli kabilesinin kullandığı “ate” sözüne en yakın olanı Azerbaycan Türkçesinde yer almaktadır.

1990'da, Washington'da “Toprak Ana” günü ile ilgili yıllık toplantıda iştirak eden Montana'dan gelmiş Yerli Şaman'ın, kendi ana dili ile dua ederken “Ey toprak Ana” ve “.ey Gök Ata.” derken, “Ina” ve “Ate” kelimelerini açıkça telaffuz ettiğine şahit oldum.

Bunun yanı sıra, yine parçalardan başlayarak asıl ana kültür kütesine varacağımız konulardan birisi de Türk Dünyası ve Amerikan Yerlilerinin folklor ve mitolojisinde yer alan Yerlilerin “Tree-of-Life” dedikleri “Hayat Ağacı”dır.

Bugün, British Columbia'da yaşayan ve “Thompson Indians” olarak tanınan Yerli kabilesi, insan ruhunun bedeni terk ettikten sonra, onun bir Hayat Ağacı ile birlikte yaşamağa başladığına inanır. Bu Yerlilere göre, Hayat Ağacı devamlı olarak “uçmak” ile ölümlü dünya atasında kurulmuş olan bağıın başlangıç noktasını oluşturur. Bu yerliler, normal insanın çözmesi mümkün olmayan bu sırların ancak kabilenin Şamanı tarafından çözülebileceğine inanıyorlar.¹⁵

Maya kültüründe de kainatın kudreti bir ağaçta sembolleşir. Mayaların Yağmur Tanrısı Chac arkasında Ölüm Tanrısı Ah Puch ve genç bir ağaçla dolaşır. Ölüm Tanrısı Ah Puch bu Hayat Ağacını kudretini kullanarak ikiye böler. Ölüm getiren kötü ruh ve kudretin genellikle ağacın gömülü olduğu toprak altında olduğu, iyilik seven ruh ve kuvvetin ise ağacın boy atarak büyüdüğü toprağın üstündeki kısımda olduğuna inanılır. Yağmur Tanrısı Chac, her zaman insanlara ve canlılara iyilik dağıtmaz. Onun da kızdığı anlar olur. O kızdığı zaman, insanları cezalandırmak için bazen dolu göndererek ekin tarlalarını mahveder. Ağacın içinde gizli olarak yaşayan iyi ve kötü ruhlar icabında bir tek tanrının bedeninde ve şahsında bütünleşebilir. Mayalar buna bu şekilde inanıyorlar.¹⁶

Tanrıya yakın olmak maksadıyla çeşitli dini maksatlı merasimlerin yapıldığına şahit olunmaktadır. Ulu ruhların içinde yaşadığına inanılan hayat Ağacı burada ön plana çıkmaktadır. Amerika'da Kolarado eyaletinin Kayalık Dağlar (Rocky Mountains) bölgesinde ve Kanada'nın Güney sınırına yakın yörelerde yaşayan Yerli kabileler, Tanrıya, ulu ruhlara ve süper güçlere yakın olması maksadıyla ölümlerini mukaddes bildikleri Hayat Ağacının üzerine bırakarak defin merasimini tamamlarlar.¹⁷ Aynı duruma, Saha Sire'de bulunduğum sırada Taygaların derinliklerine yaptığım bir araştırma gezisinde, Kangalas vilayetinin

AMERİKAN YERLİLERİ VE TÜRK DÜNYASININ KÜLTÜR VARLIĞI ARASINDAKİ PARALELLİKLER

yakınlarında Lena nehrine bakan yamaçlarda mukaddes bilinen Hayat Ağacı'nın dalları arasına yerleştirilmiş içinde ölmüş insanların cesetlerinin bulunduğu yuvarlak tomruktan yapılmış çok süslü tabut-mezarlar gördüm. Burada da aynı duyguyla hareket edilerek Gök tanrıya daha yakın olmak maksadıyla ölümler Hayat Ağacı'nın yüksekteki "kolları" arasına yerleştirilmişlerdi.

Mexico Yerlileri ateşi kontrol ve ona hükmeden ulu ruhlara ve güçlere şükran maksadıyla yapılan merasimlerde mukaddes bildikleri bir ağacı ormandan özenle keserek onu kabilenin meydanına dikerler. Bu direğin dikilişindeki maksat her şeyi var eden ve her şeyin sahibi olan "Bir"e gösterilen saygı ve bağlılıktır. Mexico Yerlileri bu ağacın içinde ulu ruhların yaşadığına inanırlar. Bu Hayat Ağacı'nın tepesine Ağaç Tanrısı Xocotl'un hamurdan yapılarak pişirilmiş bir heykelciğini dikerler. Sonra kabilenin gençleri arasında kıyasıya bir yarış başlar. Gençlerden hangisi bu ağacın başına tırmanmayı başarır, hamurdan yapılmış heykelciği aşağıda bekleyen kalabalığa atar. Bu heykelcik ekmek şeklinde pişirilmiş olduğu için küçük parçalara bölünerek kalabalık tarafından yenir. Ağaç Tanrısı'nın ekmek şeklinde hamurdan yapılmış bu heykelciği hayat veren bereketin sembolü olarak kabul edilir.¹⁸

Sibirya'ya yaptığım araştırma gezisi sırasında Saha Sire'de Saha Türklerinin tanınmış Şamanı Vasiliy Nikiforov'u Kangalas vilayetine bağlı Loomtuka köyündeki "Balağan"ında ziyaret etme fırsatını buldum. Bu ziyaret sırasında, sözünü ettiğimiz Hayat Ağacı'ndan birisini Şaman Nikiforov'un evinin bahçesinde gördüm. Şaman Nikiforov bu "Mukaddes Hayat Ağacı"nın yerini Sibirya Taygalarındaki yüz binlerce ağacın içinde gördüğü mistik bir rüyada belirledikten sonra gidip o "ağacı" büyük bir özenle ve merasimle kestikten sonra getirip evinin bahçesine diktiğini anlattı bana. Nikiforov'un evinin bahçesine diktiği Hayat Ağacı "on bir" dallıydı ve bunun Şaman Nikiforov için çok özel bir anlamı vardı.¹⁹

Amerika'nın Delaware eyaletinde yaşayan Algonkin Yerli kabilesinin Lenape boyunun inançları, yeryüzünün koruyucusu Manitu'nun bütün güç ve kudretini elinde tutan yegane güç kaynağına sıkıca bağlıdır. Algonkinlerin 19. yüzyılın başlarında derlenerek yazıya geçirilen "Walam Olum" adlı Yaratılış destanında kainatı yaratan ulu ruh²⁰ Gicelamu-Kaong adlı Tanrı'nın sonsuz kudretinden ve bu Tanrı'nın Hayat Ağacı'nın içindeki gizli ilahi güçle olan yakın ilişkisinden bahsedilmektedir. Bu destana göre, Algonkinlerin bu Tanrısı kainatı kendi istediği şekilde yaratmıştır. Algonkin Yerlilerinin inancına göre, dini merasimlerin yapıldığı "Uzun Ev"nin orta yerine dikilmiş olan Hayat Ağacı, göğün 12. katına kadar uzanmaktadır. Kendilerinin inandıkları Gök Tanrı Gicelamu-Kaong eli ile bu Hayat Ağacı'nı 12. katta tepesinden tutmaktadır.

Orta Asya Türk boylarında olduğu gibi, Amerikan Yerlileri arasında da Hayat Ağacı'na büyük değer verildiğine şahit oluyoruz. Korkunç İvan tarafından Hristiyan dinine sokulan Çuvaşistan Türkleri, yaşamak zorunda bırakıldıkları zor şartlara rağmen eski Milli inançları olan Gök Tanrı Dini'ne ve Gök tanrı Salti-Tura'ya olan bağlılıklarını devam ettirmişlerdir. 1997'nin Ağustos ayında Çuvaşistan'a yaptığımız araştırma gezisinde Çuvaşistan Türklerinin bu inançla yaşamakta olduklarına şahit oldum. Başkent Şubaşkar'a yakın, İdil nehrinin kıyısında ormanlık bir alan içerisinde Akça Kayın ve çam ağaçlarıyla kaplı alanın içindeki Şaman Tepesi olarak anılan yere gittik. Gök Tanrı Salti- Tura'ya adanacak kurbanın kesileceği yerdeki Hayat Ağacı olarak asırlardır saygı duyulan görkemli ve bir o kadar da sağlıklı olan büyükçe bir ağacın etrafında toplandık. Yapılan merasime başlamadan önce, koyun sürüsünün köye gelmesini bekledik. Sürüden, koçlardan en güzeli seçilerek, kurban edilmek üzere Gök Tanrı'nın birliğinin sembolü olan Hayat

AMERİKAN YERLİLERİ VE TÜRK DÜNYASININ KÜLTÜR VARLIĞI ARASINDAKİ PARALELLİKLER

Ağacı'nın yanına yatırıldı. Ayakları ikişer ikişer bağlandı. Yakılan ateşin alevleri bir adam boyunu aştı. Çuvaşların "Yumzya" dedikleri Şaman Tepesi'nde Çuvaşların Gök Tanrısı Salti-Tura'ya adanacak kurbanın ayinini yönetmek için gereken emirleri vermeğe başladı. Şaman Tepesi'ndeki bu ayini yöneten Yumzya, yakılan bu ateşin etrafındaki insanları, yüzleri Hayat Ağacı'na dönük olmak üzere hilal şeklinde dizdi. Yumzya'nın verdiği emirlere uygun olarak, sağ el, sol elin üzerine gelecek şekilde eller göbek üzerinde bağlandı. Tek Tanrılı dinlerin her birinden bazı kısımların alınarak ortak bir ibadet şekline dönüştürülen Salti-Tura ayini başladı. Salti-Tura'ya yakarış bittikten sonra sıra kurbanın kesilmesine geldi. Merasimin bu safhasında, yüzü Hayat Ağacı'na doğru gelecek şekilde yere yatırılmış koçun başından başlayarak sırtına kadar un ve bu unun üzerinden de su döküldü. Merasimi yöneten Yumzya (Şaman) "Eğer Gök Tanrı kurbanımızı kabul ederse bu koç şimdi titreyecek ve biz bunu göreceğiz," dedi. Koç gerçekten titredi ve başını salladı ve koçun etrafında halka olanlarla beraber bunu hepimiz gördük. Yumzya, "Gördüğünüz gibi Gök Tanrı bizim kurbanımızı kabul etti," dedi. Kurban edilen koçun kanı yere akıtılmadan büyükçe bir leğenin içinde toplandı. Sonra Yumzya bunu alarak Gök Tanrı'nın "Bir"liğini temsil ettiğine inandıkları Hayat Ağacı'nı dört bir yanından bu kanla ıslattı. Bununla, Çuvaş Türklerinin Şaman Tepesi'nde yaptıkları adak merasimi tamamlandı.²¹ Çuvaşlar tarafından çok büyük bir değer verilen bu Hayat Ağacı, ölümlü insan oğlu ile her şeyin sahibi Gök Tanrı arasında kurulmuş yegane bağ ve köprü olma özelliğini taşımaktadır. Hayat Ağacı'na aynı şekilde yaklaşım ve değer verilmesini Amerikan Yerlileri arasında da görüyoruz.

Amerika'nın Kuzeybatı sahil şeridi ve Kanada'nın Güneybatı kısımlarında ve yüksek platolarda yaşayan Yerli Kızılderililer arasında kainatı kendi istediği gibi yaratan Gök Tanrı "Wakan-Tanka" ile Hayat Ağacı arasında kopmaz bir ilahi bağın mevcut olduğu inancı hakimdir.²²

Bella Coola'da yaşayan Amerikan Yerlilerinin inançlarına göre, Hayat Ağacı'ndan kesilerek köyün meydanına dikilen direk, gök kubbeye destek vermekte ve Güneşin kopup yere düşmesine mani olmaktadır. Bu direğin tam tepesinde ise, ulu ruhların yardımıyla gözcülük etmesi için dikilmiş bir kartal vardır.²³

Kuzey Amerika Yerlileri arasında dini inanç yönünden büyük değer verilen ve Hayat Ağacı'nın tepesinden onu koruyan, etrafı gözetken kartal motifi her zaman pozitif bir karakter taşımakta ve her zaman iyilikten ve yardımdan yana olan bir ruhun timsali olarak bilinmektedir. Bunun tam zıttı olan, devamlı olarak Gök Tanrı'nın yarattıklarına ve insanlara kötülük etmek isteyen Karanlık Dünyadaki yer altı ruhlarını ise yılanın temsil ettiğine inanan Yerli kabileleri, bütün kötülüklerin anasının karanlık dünya olarak adlandırılan Yer altı dünyasında saklandığına kendi mitolojilerinde yer vermektedirler. Kartalın yılanı düşman olmasını ve onu parçalayıp yemekten bu kadar zevk almasını yine kendi mitolojileri içinde değerlendiriyorlar. Avcılık ve balıkçılıkla geçinen yarı göçebe Yerli kabileleri kesinlikle bir Hayat Ağacı'nın var olduğuna inanıyorlar. Bu inanç, Alaska'nın Güneyi ve Amerika'nın Kuzeybatı sahillerinde yaşayan, Orta Asya'daki Televitlerin akrabaları olduklarını kaydeden Tilingit Yerli kabileleri arasında oldukça yaygındır.²⁴

Türk dünyasında tek Tanrılı dinler kabul edilmeden önce, Gök Tanrı inancının prensipleri arasında Hayat Ağacı'nın önemli bir yeri vardı. Türk boyları İslamiyet'i kabul ettikten sonra bile, Gök Tanrı inancının bazı bölümlerini İslam'la beraber yaşamış, yaşatmış ve bundan hiçbir rahatsızlık duymamıştır. Türk devlet adamları en güçlü ve haşmetli oldukları devirlerde bile Türk insanını kültür mirası yoluyla tarihine ve geçmişine bağlayan Gök Tanrı inancını korumuş ve nesillere taşımışlardır. Bugün, Erzurum'daki Çifte Minareler

AMERİKAN YERLİLERİ VE TÜRK DÜNYASININ KÜLTÜR VARLIĞI ARASINDAKİ PARALELLİKLER

Medresesi'nin ana giriş kapısının sağ ve sol yanındaki sütunların üzerine işlenen ve tepesinde, Yerli Kızılderililerin Hayat Ağacı'ndaki gibi, kartal olan ağaç motifi, Türk dünyasında ve Yerli Kızılderililer arasında yaygın olarak yaşayan Hayat Ağacı'ndan başka bir şey değildir.

Erzurum Çifte Minareler Medresesi'nin girişinde yer alan Hayat Ağacı motifi, Mayaların medeniyetinde, özellikle Palanque'deki meşhur Maya tapınağının duvarlarındaki taş kabartmalarda yaşatıldığını görüyoruz. Mayalarda ve Türk mitolojisinde canlı olan bitkilerin ve hatta insanların var oluşunun ana kaynağının Hayat Ağacı olduğu inancı yer almaktadır. H. Wassen'in 1934 yılında İsviçre'de yayınlanan bir makalesinde bu konu derinliğine incelenmektedir. Acawai, Cuna ve Choc Yerli kabileleri bitkilerin, hayvanların ve hatta insanların Hayat Ağacı'ndan türeyerek yer yüzüne dağıldıkları inancındadırlar.

Mayaların Palanque'deki mabedin duvarlarında günümüze kadar yaşattıkları ve Acawai, Cuna ve Chock Yerlileri arasında yaşatılan bitkilerin, hayvanların ve insanların Hayat Ağacı'ndan türedikleri yolundaki inanç, Türk Dünyası destanlarında, en belirgin örneği ile gökten bir ağacın başına inen ışıktan Türk boylarının atalarının türemesi şeklinde yaşamaktadır.²⁵

Altay Türklerinin inançlarına göre, kainatın tam orta yerinden gökyüzüne yükselen yer yüzünün en büyük ve ulu ağacı Bay Ülgendir. Türk dünyasının kültüründe Hayat Ağacı olarak bilinen Bay Ülgen'in yaprakları gümüştedir. Sumeru Dağında yetiştiğine inanılan bu Hayat Ağacı, dünyanın merkezinde bulunan yüce dağlarda boy atarak büyümüştür. Altay Türklerinin bir halk şiirinde Hayat Ağacıyla ilgili olarak "...Dünyanın tam orta yerinde demirden bir dağ var, bu dağın üzerinde yedi dallı ulu bir Kayın (Huş) ağacı var." denmektedir.²⁶

Tatar Türklerinin inancına göre, Hayat Ağacı, dünyanın orta direği olan ulu ağaçtan dallarının güzelliği yanında canlı bir ağaç olması, sağlıklı ve gümrah olmasıyla farklılık gösterir. Anlatılan Altay destanları ve masallarında olduğu gibi, Tatar masallarında da Hayat Ağacı çoğu zaman gürül-gürül akan bir suyun başında, bir göl veya bir denizin kenarında ve bazen bir suyun ortasında bitmiş olarak tasvir edilmektedir. Bazen Türk Dünyasının Hayat Ağacı'nın kendisinin gençlik suyu ürettiği kaydedilir.

Tatar Türklerinin bir halk şiirinde Hayat Ağacı şöyle tasvir edilmektedir:

"Göğün on iki katına yükselen
Bir dağın tepesinde
Göğün katına yükselen bir Huş Ağacı
Kabuğu altın
Köklerinin olduğu yer altın kaplı
İçi hayat suyu dolu bir göl içinde."

Bu Tatar şiirinin devamında bu Hayat Ağacı'nın bakımını Tatarların ulu atalarının üstlendiği ve bu görevin Gök Tanrı tarafından Tatarların atası Tata'ya bir hediye olarak verildiği kaydedilir.

Sibirya'da, Saha Türklerinin ülkesinde yaşayan Hayat Ağacı inancı, Türk Dünyası

AMERİKAN YERLİLERİ VE TÜRK DÜNYASININ KÜLTÜR VARLIĞI ARASINDAKİ PARALELLİKLER

içerisinde en köklü olan inançların başında gelir. “.Sahaların bir halk masalında yer alan hayat Ağacı, göğün sekizinci katındadır ve sekiz dalı vardır. Bu Hayat Ağacı'nın kabuğu ve kozaları gümüştendir, suyu altından kozaları yumruk büyüklüğünde, yapraklarının her biri bir at gönü genişliğindedir. Hayat Ağacı'nın tepesinden mis gibi kokan temiz bir su akmaktadır. Onun suyundan içenin bütün ağrı ve sızıları yok olur. Acıkmış olanların karnı bu suyu içtikten sonra doyar.”²⁷

Saha Türklerinin destanlarına göre, insana hayat ve gençlik veren bu Hayat Ağacı'nın olduğu yer, ilk insan oğlunun yaratıldığı yerdir ve Sahalar bu ağacın bulunduğu yere Uçmak olarak bakarlar. Sahalar, ilk insan yaratıldığında Gök Tanrı'ya, “.Neden yaratıldım?” diye sorduğuna inanırlar. İlk insan yaratıldıktan sonra tepesi göğün üçüncü katına ulaşan Hayat Ağacı'nın yanına gelir. Bu ağacın altın sarısı yapraklarından duru ve berrak bir suyun aktığını görür. Bu sudan içmesi için Gök Tanrı tarafından özel olarak seçilmiş olan bu insan, bu sudan içtikten sonra, Hayat Ağacı'nın gövdesinden bir kapının açıldığını görür. Açılan bu kapıdan bir kadın çıkar ve bu insana Gök tanrı tarafından beşeriyetin ulu atası olarak görevlendirildiği müjdesini verir.²⁸

Saha Türklerinin başka bir halk masalında ise, yaratılan bu ilk insan “.Beyaz tenli bir gençtir.” Yukarıda boşluğa giden sonsuz bir yol, onun aşağısında yedi kat gökyüzü ve Cennetin dokuz mertebesi, orta yerinde ayın hiç batmadığı, güneşin kaybolmadığı hiç kışı olmayan bir yazın hüküm sürdüğü ve guguk kuşunun devamlı öttüğü bir ortamda yaratılan “.Genç beyaz bir insan.” yaratıldığı yeri gezip görmek ister. Doğuya doğru baktığında geniş gövdeli, ışık saçan bir ağaç görür. Bu ağaç, yüksekçe bir tepenin üzerinde büyüyen bir ağaçtır. Gördüğü bu ağaç, etrafına güzel kokular saçmakta kabuğu hiçbir zaman kurumayan, kozaları tersine dönmüş iri kadehlere benzeyen görkemli bir ağaçtı. Ağacın tepesi göğün yedinci katına kadar yükseliyordu. Bu Hayat Ağacı'nın tepesi Gök Tanrı “Yergün Ay Toyon”un olduğu kata kadar varmıştı. Kökleri ise akıl almaz hakikatların yattığı yerin derinliklerine kadar uzanıyordu. Bu ağacın yaprakları cennette insanı yaratan Gök Tanrı ile konuşabiliyordu. Güneye doğru yönelen bu yaratılan ilk insan, sakin, dup-duru ve berrak bir süt gölü gördü. Yeşillikler arasından uzanan bu gölün üzerinden rüzgar bile esmiyordu. Kuzeye baktığında karanlık sık ormanlıklar gördü. Gece gündüz demeden bu ormanlıktaki ağaçlardan çatırtılı sesler çıkıyor ve bu ses hayvanları ürküterek onların sağa-sola kaçışmasına sebep oluyordu. Deli gibi esen fırtınadan bu Hayat Ağacı'nı korumak için onun etrafını başı tavşan derisi gibi bembeyaz dağlar çevirmişti. Batıda ise başı açık dağlar ve alçak dallı ağaçlar uzanıyordu. Saha Türkleri arasından Gök Tanrı'nın yarattığı ilk insan ve Sahaların ilk atası Ar-Sogotaç (Tek Adam) bir kutsal evin içinde oturmaktadır. Onun oturduğu yer, dört köşelidir. Bu yerin kırk penceresi, elli direği, otuz tane atması, duvarları ve döşemesi altından, çatısı gümüştendir. Sahaların atasının yaşadığı bu yer yedi katlıdır. Hayat Ağacı, Saha Türkleri arasındaki tarifini bu şekliyle bulur.

Sahaların atası, oturduğu evin balkonuna çıkıp Doğuya doğru baktığında o otlar arasından yükselen ağaçların en ulusunu görür. Bu ağacın tepesi mavi göklere kadar yükselmektedir. Ağacın yaşı asırlara beraberdendir. Bu Hayat Ağacı'nın kökleri ölümlerin ruhlarının bulunduğu yere kadar uzanır. Tepesi ise göğün dokuz kat üstüne ulaşır. Hayat Ağacı'nın her bir yaprağının genişliği yedi kulaç, ve bu ağacın köklerinin arasından ölümsüzlük suyu kaynayıp akar. Yaşlanan aç ve zayıf ala sığırlar uçan ve kaçan av hayvanları bu ağacın köklerinin arasından kaynayan bu sudan içer, ağaçların dalları ve kozalarından akan sakızdan yaladıklarında yeniden eski gençliklerine kavuşurlardı. Hayat Ağacı'nın bu yüksek ruhundan yararlanan Sahaların ulu atası Ar-Soğotaç, bütün bilgilerini Cennette oturan ve bu “Tek Adamın” atası olan Ar-Toyon (Gök Tanrı) dan alır. Sahaların ilk atası

AMERİKAN YERLİLERİ VE TÜRK DÜNYASININ KÜLTÜR VARLIĞI ARASINDAKİ PARALELLİKLER

olan Ar-Soğotaç'ın anası ise Kubay Hatun'dur. Kubay Hatun Sahaların ilk atasını doğurduktan sonra hemen onu göğün üçüncü katına indirdi ki, o beşeriyetin atası olsun. Sahaların Hayat Ağacı, yaratılmış olan benzerlerinin en ulusudur. Saha Türklerinin inançlarına göre, Sahaların Hayat Ağacı'nın dalları bütün dünyayı kaplayacak kadar geniş, ve Cennete ulaşabilecek kadar yüksektir. Baharda açan çiçeklerinden bal damlar. Sahaların inandığı bu Hayat Ağacı'nın kökleri arasında üç önemli tanrı yaşar.²⁹

Batı Sibiry Türkleri Hayat Ağacı'nın demirden bir dağın tepesinde olduğuna inanırlar. Bu demir dağ dünyanın tam ortasında bulunmakta ve dünyanın merkezini teşkil etmektedir. Demir dağın tepesindeki ağacın altından Hayat Suyu kaynaklanır ve akar.³⁰

Saha Türkleri, gökten Hayat Ağacı'nın içine indirilmiş ve ilk insanın burada yaratılmış olduğuna inandıkları için bütün dualarında ve yakarışlarında “.Beni doğurduğun için anam, yarattığın için Tanrım ol.” diyerek hayat Ağacı'na dua ederler. Bundan başka, bütün yaratıklar hayat Ağacı'nın etrafında çevrelenirler. İlk insanın yaratıldığı günden beri Saha Türkleri, Hayat Ağacı'na yakarışlarında, “.Bana ak sığırlar verdin, kuşlarımı, av hayvanlarımı besledin, kara suda yüzen balıkları bir arada sakladın.” şeklinde dua ederler.³¹

Orta Asya Türk boyları arasında olduğu gibi, Saha Türkleri arasında yaşayan inanca göre, Hayat Ağacı'nın köklerinin arasından Hayat Suyu akar.³²

Hayat Ağacı, “Bilgi Ağacı” manasına da gelir. Bu ağaç Cennette yetişir. Hayat Ağacı yeni neslin üremesini temin için daima merkezde yer alır. Hayat Ağacı, diriliş ve ölümün sembolü, var olmanın merkezini ve kainatın dingilini oluşturur. Hayat Ağacı, başlangıç ve bitişi aynı anda temsil etmesiyle önem kazanır. Ölümsüzlüğe erişme Hayat Ağacı'nın meyvesini yemekle mümkünmüş gibi görünür. İnsanlara ölümsüzlük vereceğine inanılan Hayat Suyu da yine bu Hayat Ağacı'nın köklerinin arasından kaynar.³³

Bering Boğazı'nın Asya tarafında, Kuzey-Doğu Sibiry topraklarında yaşayan Saha Türklerinin mitoloji ve inançları arasında Hayat Ağacı'na verilen kutsal değerler Amerika Yerlileri arasında da yaygın bir şekilde yaşadığına şahit olmaktayız.

Kuzey Amerika Yerli kabilelerinden Arıkara yerlileri her yıl yaz aylarında “Cedar tree” “Sedir Ağacı” merasim ve şenlikleri düzenler. Dini maksatlı mevsimlik bu merasime meydanın orta yerinde büyükçe bir ateşin yakılmasıyla başlanır. Merasimin yapıldığı meydanın dört köşesine birer direk dikilir. Bu direkler, güneşi, yıldırım, rüzgarı ve geceyi temsil eder. Ateşin etrafında dört köşeye dikilen bu direklerin çökmesin diye Gök kubbeyi tuttuğuna inanılır. Aynı zamanda Dünyanın dört köşesini de temsil eden bu dört direğin Gün doğan tarafında merasimi yöneten Şaman ve onun yardımcıları olan davulcular yer alır. Gün batan taraftaki direğin yanında ise kabilenin bilge kişileri ve onların yardımcıları olan davulcular yer almaktadır. Ateşin etrafında yer alan Şaman ve yardımcıları, “.kainatta ilk var olan ateş için.” dini ilahiler söylerler. Arıkara Yerli Kızılderili kabilesinin bu yazlık merasimi dört gün sürer. Bu merasimin ikinci gününde yapılan dualar ve yakarışlar insanlar ve canlılar için dünyayı yeşil tutan Sedir Ağacı için yapılır. Sedir ağacına hürmeten ateşin başında toplananlar bu ağaca hürmetle yakarırlar ve ağaca renkli kumaşlar, çeşitli tüyler ve soyulmuş söğüt yapraklarından yapılmış “at” sembolleri asarlar. Hayat Ağacı'na sembolik olarak asılan bu hediyeleri kabilenin Şamanı eliyle çeşitli işaretler yaparak kutsar. Sonunda Elk (Geyik) kabilesinden biri Sedir ağacının tepesine bir Şahin teleği bağlar. Daha sonra bu ağaca dokunulmaz ve olduğu gibi bırakılır. Yıl boyunca bir dileği olan

AMERİKAN YERLİLERİ VE TÜRK DÜNYASININ KÜLTÜR VARLIĞI ARASINDAKİ PARALELLİKLER

analar, genç kızlar bu “Büyükanne” Sedir ağacına gelirler. Adaklar adar ve renkli bez bağlarlar. Yeni çocuğu olan anneler bebeği yaşasın diye bebeğin patiğinin tekini bu ağaca asar. Yeni Yıl merasimleri başlamadan üzerine çeşitli kumaş parçaları ve çocuk patikleri bağlanmış bu ağacı Missouri nehrinin sularına bırakırlar. Üzerinde yüzlerce çocuk patiği ve renkli bez parçasının bağlı olduğu bu Sedir ağacı nehrin sularıyla akıp giderken geride kalan Arıkara Kabilesine onun insanlarıyla hala diri ve sağlam olduğunu hatırlatır. Arıkara kabilesi, saygı duyduğu Hayat Ağacı'nın (Sedir Ağacı) hayat veren ve dişilik özelliğine sahip olduğuna inanır.³⁴

Güney Amerika'da büyük medeniyetleriyle tanınan Azteklerle beraber Kuzey Amerika'daki Navaho Kabilesi yer altı dünyasında “hayat veren” bir ağacın varlığına inanırlar.³⁵

Azerbaycan Masalı “Melik Memmed Nağılı”nda³⁶ yenildiği zaman yüz yaşındaki bir ihtiyarı 18 yaşında bir delikanlı yapan ve yılda sadece bir tek elma veren”Ağaç” Navaho kabilesinin inandığı insanı gençleştiren ağacın aynısıdır. Arıkara Kabilesinin inandığı “Büyükanne Sedir Ağacı” kabile mensuplarına hayat veren mukaddes Hayat Ağacı olarak dini merasimlerde anılır.

Amerika'da Omaha Yerli kabilesinin “Mukaddes direk” olarak kabul ettikleri efsanevi Sedir ağacının kabileyi felaketten ve tamamen yok olmaktan kurtardığına inanılır.³⁷ Omaha Yerli Kızılderili kabilesi Sedir ağacını mukaddes bilir ve her hangi bir dilek ve arzuları olursa ona bildirirler. Eğer bir lider çıkar da Omaha yerlilerini yöneteceğini söylerse o zaman o şahıs bu Sedir ağacına gönderilir. Bu Sedir ağacının onun adaylığını tasdik etmesi beslenir. Sadece, bu Sedir Ağacı onun kabileyi yönetmesine izin verebilir.³⁸

Oglala yerli kabilesinin inancına göre, Hayat Ağacı eski çağlardan gelmiş ve kabilesine ahlak ve nizam getirmiş mukaddes bir kadındır.

Creek Yerli kabilesi ise, Hayat Ağacı'nın kabileye devamlı zaferler bahşeden mukaddes bir unsur olarak kabul eder.³⁹

Türk Dünyası ve Amerikan Yerli Kızılderili kabilelerinin Hayat Ağacı'na verdikleri mukaddes değer büyük benzerlikler ve paralellikler gösterdiğinin tespit edilmesi bu konuda araştırma yapanlara cesaret verecek niteliktedir. Gelecekte Saha, Altay, Tuva, Hakas, Şor ve Televit Türk bölgesindeki bilim adamlarının da bu konuya ilgi duyup eğilmeleri ile konu ileriye doğru ivme kazanacaktır.

Amerika Yerli kabileleri ve Türk dünyasında “Yeni Yılın Başı” ile ilgili merasimlerde büyük benzerlikler ve paralellikler müşahede edilmiştir.⁴⁰

Dünyanın dört köşesinin olduğu ve her köşesinin kendisine has bir renkle anıldığı Ziya Gökalp tarafından belirtilmiştir. Özellikle Navaho yerlilerinin hayatında önemli yer tuttuğu görülmüş ve tespit edilmiştir. Gökalp konu ile ilgili olarak; “...Türkler, seneyi dört cihetin totemleriyle ifade ettikleri gibi, senenin aylarını da yine dört cihetin totem isimleriyle ifade ederlerdi.”⁴¹

Orta Asya Türk toplulukları, Saha Türkleri, Altay, Hakas, Tuva ve Şor Türklerinde Mart ayında Yeni Yıl başlar. Hakas Türkleri, Yeni Yılın başı olarak bilinen Mart ayında çeşitli merasimleri büyük bir titizlikle yerine getirirler.

AMERİKAN YERLİLERİ VE TÜRK DÜNYASININ KÜLTÜR VARLIĞI ARASINDAKİ PARALELLİKLER

Bu tür merasimler bugün Amerikan Yerli kabileleri arasında da canlılığını korumakta ve paralellikler göstermektedir. Hakas Türkleri arasında yerine getirilen merasimler şöyledir: “Bizim halkımız yeni yılı 22 Mart günü kutlar. Adı Yılbaşdır. Gün saatleriyle gece saatleri eşit olduğu zaman gün doğarken o gün ona tapınılır. Daha sonra kutsal ateş anaya tapınılır. Dünyadaki bu ateş küçük güneş sayılır. Bu kursal ateşte Kara Çalma (İpek) yakılır. Bu Kara Çalma yakılmadan önce, üç ayrı bohça bağlarlar. Birinci bohça ile hastalıklar, ikinci bohça ile acılar, üçüncü bohça ile dertler bağlanır. Sonra ateşe atılır yakılır. Daha sonra Izih (kutsal) Ak Ağaç’a (Akça Kayın) yeşil, kırmızı ve beyaz bezler sarılır. Göğe hayat için dua edilir. Yeşil, “hayatın rengi”; kırmızı, “kan damarı kurumasin”, beyaz, “hayat temiz olsun” anlamındadır.”⁴²

Amerika'nın Sub-Arktik bölgelerinde yaşayan Yerli Kabileleri, yılda bir defa “Mart” ayında “Fedding the Fire” (Ateşi Doyurma) merasimleri yaparlar. Bu merasimin, Yerlilerin ölen yakınlarının ruhlarını sevindireceğine inanılır. “Beawer” (Kunduz) yerlileri bu merasime çok önem verirler. Amerika'nın kuzeyinde yaşayan yerliler arasında, yanan ateşe “et” atarak onu tatmin etmek merasimini en ciddi şekilde takip ederler. Bunun yanında yine Baharın başlaması Somon balığının nehirlerin kaynağına doğru göçleri başladığı zaman, British Columbia'da yaşayan yerli kabilelerden Tanaina Yerlileri, ateşe et atarak, “Ateşin Doyurulması” merasimini yerine getirirler. Bu merasimle tabiatla hayatın yenileneceğine inanırlar.⁴³

Şaman Kültürünü yaşayan ve yaşatan Türk boylarının inancına göre, ateş bütün pislik ve kötülükleri temizler, kötü ruhları kovar. VI. yüzyılda Batı Göktürk Kaanı'na gelen Bizans elçilerini huzura almadan önce onları iki ateş atasından geçirirlerdi. Bu tören elçilerle beraber gelmesi muhtemel kötü ruhları kovmak amacıyla yapılırdı. Bu inanca Türklerde de rastlamaktayız. Başkurtlar ve Kazaklar, bir yağlı bezi yakarak onu hastanın etrafında “alas.alas.” diyerek gezdirirler. Buna Kazak ve Başkurtlarda “alaslama”, Anadolu'da ise, “alazlama” denir.⁴⁴

Kuzey Amerika'da yaşayan Sioux (Su) yerli kabilesinde “ateşe” Ulu Ruhun (Gök Tanrı'nın) yeryüzündeki ebedi temsilcisi olarak hürmet edilir. Amerika'nın Gök Tanrı tarafından yaratılan büyük bir ada olduğuna inanan Sioux Yerlileri, “Mukaddes Ateş”in ebedi olarak yanacağına ve insanları koruyacağına inanırlar. Ateşten geçip Temizlendikçe, Ulu Ruha daha çok yaklaşacağına inanan Sioux Yerlileri, ateşi, “.ebedi ve sonsuza kadar yanan.” bir kuvvet ve kudret kaynağı olarak kabul ediyorlar.⁴⁵

Ateşin doyurulması olayını Saha Sire'ye yaptığım araştırma gezisinde bizzat yaşayarak müşahede ettim. “.Şaman Vasiliy Nikiforov sohbetine bir noktadan sonra devam etmek istemedi. Etrafına bakındı ve konuşmasını tamamladı. Sonra bana dönerek, “İstersen seninle Şamanca konuşalım, ne dersin?” dedi. Gücünü benim üzerimde denemek istiyordu. “Olur, neden olmasın. Büyük şeref duyarım, “dedim....Balağan'da olan diğer misafirleri dışarı çıkardı. İçeride sadece tercümanımız Andrei Nazarov kaldı. Yanan ateşe birkaç iri odun daha attı. Çam çırası alıştı. Alevler çatırtıyla yükselmeğe başladı. İçeriye tamamen ocaktan çıkan ışık kapladı....Ocağın önüne bir kabın içinde “pişi” (Sahalar Alaacı diyorlar), ve bir atın yelesinden kesilmiş üç küçük deste at kılı koydu. Ateşin önüne yerleşti. Ateşe tabaktaki “pişi”leri ve at yelesinden kesilmiş kılıarı atarak “ateşi besledi”. Sonra yüksek sesle “ateşle konuşmağa” başladı; “.Aal uotum iççite (Al Ateşin ruhu), Aan Uxxan ehkekkeem (Atam Aan Uxxan-Ateş Ruhunun adı) .Aal uotum nönüö ahattagım buollun. Küöh uotum nönüö küğndüleetegim buollun. Anılaax sıalaax alaacınan ayax tuttagım buollun (Al ateşin vasıtasıyla Gök ateşin vasıtasıyla size ikramda bulunuyor, size

AMERİKAN YERLİLERİ VE TÜRK DÜNYASININ KÜLTÜR VARLIĞI ARASINDAKİ PARALELLİKLER

tereyağında pişmiş alaacı (pişi) sunuyorum) .”⁴⁶

Sioux (Su) Yerli kabilesinde yeni yılın başlangıcı için yapılan merasimler Sioux topraklarında “Ot Biten Ay” olarak adlandırılan Mart ayında yapılır.Yeni Yıl,“Ot Biten Ay” ile başlar. Mart ayının girmesiyle Sioux kabilesinde bir canlanma ve hazırlık görülür. Atlara çok önem verilen bu Yerli kabilesinde 2 yıllık “damdan çıkma” taylara artık bu ayda eğer vurulur. Bu ay içerisinde, yılının içinde döllenneğe müsait olmayan aygırlar artık “iğdiş” edilir. Kabilenin aksakalları, özellikle kabiledeki atların döllenne ve çoğalmaları ile ilgili mevsimlik ilere büyük önem verir ve onunla uğraşırlar. Kıştan kalan Tee-Pee (Tipi) dedikleri gönden çadırlar bir önceki kıştan hazırlanan derilerle tamir edilir. Yamalana bilecekler yamalanır veya yenileri hazırlanır. Bir önceki yıldan tütsülenmiş ve Mart ayına saklanmış gönler çıkarılır ve hasıl edilir. Yeni yılın başı ile ilgili merasimlerde giyinmek için Makosenler (hasıl deriden ayakkabı) yapılır. Mart ayının girmesiyle, Siouxlar kıştan çıkmış olmanın vermiş olduğu yorgunluktan ve tembellikten bir an önce kurtulmağa çalışırlar. Kabilenin erkekleri avlanmağa çıkarlar. At yarışları yaparlar. Kabilenin kadınları, genç kız ve gelinleri dağlara ve ovalara yayılır, evlerinin ihtiyacı olan yabancı pancar ve ilaç bitkilerini toplar ve kış için kuruturlar. Bunların bir kısmını günlük hayatlarında kullanırlar.⁴⁷

Gagauz Türkleri arasında yaşatıldığı gibi, Sioux yerlileri de Mart ile başlayan yılın aylarını tabiatta mevsimlerin içerisindeki değişikliklere göre adlandırmaktadırlar. Sioux yerlilerinde Mart ayı ile başlayan yeni yılın ayları şöyle sıralanır:

- Mart: “Moon When the Grass Comes Up” (Ot Biten Ay)
- Nisan: “Moon of the Birthof Calves” (Dana Doğan Ay)
- Mayıs: “Moon of Tunderstorm” (Yıldırımlar Çakan Ay)
- Haziran: “Moon of Riepe Juneberries” (Çilek Olgunlaşan Ay)
- Temmuz: “Cherry Ripening Moon” (Kiraz Ay)
- Ağustos: “Moon of Ripe Plums” (Kara Erik Ayı)
- Eylül: “Moon of Yelleow Leaves” (Sarı Yapraklar Ayı)
- Ekim: “Moon of Faling Leaves” (Yaprak Dökümü Ayı)
- Kasım: “Moon of Hairless Calves” (Sığırların Tüy Döküm Ayı)
- Aralık: “Moon of the Frost in the Tee-Pee” (Çadırda Don Ayı)
- Ocak: “Tree Popping Moon” (Ağaç Donduran Ay)
- Şubat: “Sore Eyes Moon” (Kar Körlüğü Ayı).⁴⁸

Gagauz Türklerinde Mart ayı ile başlayan Yeni Yılın ayları ise şöyledir:

- Mart: Baba Marta
- Nisan: Çiçek Ayı
- Mayıs: Hıdırlez (Hıdırilyas)
- Haziran: Kiraz Ayı
- Temmuz: Orak Ayı
- Ağustos: Harman Ayı

AMERİKAN YERLİLERİ VE TÜRK DÜNYASININ KÜLTÜR VARLIĞI ARASINDAKİ PARALELLİKLER

- Eylül: Ceviz Ayı
- Ekim: Canavar Ayı
- Kasım: Kasım
- Aralık: Kırım Ayı
- Ocak: Büyük Ay
- Şubat: Küçük Ay ⁴⁹

Türk kültür hazinemize baktığımızda bazı ayların Oğuz boyları arasında tabiatla baş veren olaylara ve hayvanların hareketlerine uygun adlar aldığını görüyoruz. “İlk Baharın birinci ayına “Oğlak Ayı”, ikinci ayına “Ulu Oğlak Ayı”, üçüncü ayına “Ulu Ay” denilirmiş. Diğer aylar da yine bu şekilde yani, mevsimlerin totemleri ile anılmış.⁵⁰

Sioux yerli kabilesi yılın 12 ayını Güneşe göre değil, Ayın hareketlerine göre ayarlamaktadır. Amerikan Yerlileri, yılın çeşitli mevsimlerinde kutlama ayinleri düzenlerler. Bu merasimlerin bazıları mevsimlerin değişmesiyle ilgilidir. Bazı merasimler sadece yılın belirli mevsimlerinde yapılmaktadır. New Mexico eyaletinde yaşayan Zuni yerli kabilesi, bir yılı zamanın akışı olarak tanımlıyor. Bir yılın içindeki 12 ayı ise, “Yıla Dayalı Merdiven” olarak kabul ediyor.⁵¹

Kaliforniya eyaletinde yaşayan Hupa yerlileri, bir insanın yaşını dişlerine bakarak tayin ederler. Maiudu kabilesi ise, bir yılın dört mevsimini, Yağmur Mevsimi, Yaprak Mevsimi, Kuraklık Mevsimi ve Yaprak Dökümü Mevsimi olarak belirler. Güney Arizona eyaletinde yaşayan Pima yerlileri tarihi olayları ellerinde taşıdıkları değnek veya bastonlarına çeşitli çentikler atarak kaydederler. Fakat bunların ne manaya geldiğini sadece o çentikleri atan şahıslar biliyor, başkaları çözemiyorlar.⁵²

Navajo (Navaho) ve Apache (Apaçi) Amerikan Yerli kabileleri dünyanın da insanlar gibi doğup- büyüüp-gelişmesini tamamladıktan sonra öldüğüne inanıyorlar. Dünyanın doğuşu “İlkbahar”, büyümesi “Yaz”, gelişmesi “Sonbahar” ve ölümü “Kış” mevsimleriyle izah edilmektedir. Toprağın il nefesleşmesi ve canlanması, Yerli kabilelerden Navaho ve Apaçilerin kendilerini yeni yıla ve bahara hazırlamasına sevk etmektedir. Bu da mevsimlik merasimle ilahili ve danslı şenliklerle kutlanır. “.Baharı Martta kutlayan Navaho ve Apaçiler, yazın kuraklığında “yağmur” duasına çıkarlar. Sonbaharda ise ekinlerin yıldırım, sel ve yangınlardan korunması için ulu ruhlara devamlı olarak dua ederler, adaklar adarlar, kurbanlar keserler.”⁵³

Amerika'nın Yerli Kabilelerinden Chilula, Hupa, Karok, Tolowa, Wiyot ve Yuroklar, Mart ayında Baharın başlamasını “Yeni Yılın Başı” olarak kabul ediyorlar. Mevsimlik kutlamalar ve şenlikler yapıyorlar. Bunların hepsini dünyanın yeniden canlanması ve dirilmesi şerefine tertipliyorlar. “.Her şeyin yolunda gitmesi, gerekli yiyecek ve erzakın bol olması, hayvanların sağlıklı, balık ve diğer av hayvanlarının bol, tabiat yangını ve deprem gibi tabii afetlerin korunması için ulu ruhlardan yardım istemek maksadıyla büyük merasimler düzenlenir.”⁵⁴

Hopi yerli kabilesinin folklorunda ilk sırayı “Su” alır. Ne şekilde olursa olsun, Hopi kabilesinin hayatında en önemli unsur “su” dur. İçmek için, toprağın işlenmesi, ekinlerin sulanması ve tabiatın can bulmasında birinci yeri her zaman su alır. Susuz kalan toprakta hayatın devamı için Hopi Yerli kabilesi her yola baş vurmuştur. Yerliler arasında en çok

AMERİKAN YERLİLERİ VE TÜRK DÜNYASININ KÜLTÜR VARLIĞI ARASINDAKİ PARALELLİKLER

“Yağmur Duası”na çıkan topluluk Hopilerdir.⁵⁵

“Godu-Godu” ve çeşitli adlarla anılan “bezeme” insan, tabiatta bulunan hayvanların kılığına girmek, Baharın gelmesini, tabiatın yeniden canlanmasını kutlamak, Türkiye ve diğer Türk yurtlarında olduğu gibi, Amerika Yerli kabileleri arasında da hayatın önemli bir bölümünü oluşturur. Sarıkamış’ın Karaorgan Nahiyesinde 1956 da daha ilk okulda okurken, beni “Godu” yaparlardı, komşuları kapı-kapı gezerdik, başımdan aşağı su döker, bize tere yağı, bulgur verirlerdi. Sonra onu kırdı pilav yapar yedik. İyi ki o günleri doyunca yaşamışım.

Ateş, Türk Mitolojisi ve Kültür hayatında olduğu Kadar, Amerikan Yerlilerinin kültüründe de yer alan en önemli unsurlardandır.

Bahaeddin Ögel, M.Ö. 6. yüzyılda bir Çin kaynağında yazılmış bir belgeye dayanarak şunları aktarıyor: “.Türk adlı atanın ateşi bulması; Dört çocuktan en büyüğü bulunduğu dağ üzerinde yaşarken, çok eziyet gördü. Amcasının oymağı da yakınlardaydı. Ateşi bularak onları ısıttı ve besledi. Böylece yaşayabildiler. Böylece onlar, onu başlarına geçirerek başkan yaptılar. Ayrıca onu, Türk adıyla adlandırdılar.”⁵⁶

Maiudu yerli kabilesinin yaptığı dini merasimlerde kullanılan ateş, tıpkı Türk dünyasında olduğu gibi, 21 Mart kutlamalarında verilen değer kapsamında önemli yer tutmaktadır. Maiudu Yerli kabilesinde ateşin nasıl elde edildiği bir halk masalında anlatılır.⁵⁷

Ayrıca Amerikan Yerli kabilelerinden Cherokee (Çeroke) kabilesinin Yaratılış Destanında “ateş”in kabileye nasıl getirildiğine dair ilginç bir bölüm vardır. Bu destanda anlatılanlarla Türk mitolojisinde yer alan kültür değerleri paralellikler gösterir.⁵⁸

Türler, yılın ilk aylarında yıldırım ve şimşeklerin çıktığını gördüklerinde bunları yeni yılın ilk işaretleri olarak kabul ederlerdi. Amerikan Yerlilerinin gösterdikleri tepkiye benzer davranışla heyecanlarını açığa vururlardı: “.Moğollar, Yıldırımından çok korkar ve gizlenirlerdi. Türkler ise yıldırım düştüğü zaman, atlarını koşturur ve sağa-sola ok atarlardı. V. yüzyılda Orta Asya tarihinde önemli bir yer tutan ve Çinlilerce “Kaoçi”, yani “Yüksek Arabalılar” adı verilen Türk kavimleri vardı. Bunların doğudaki uçları, Uygurların atalarıydı. Bu Türk kavimleri, M.Ö. 450 senesinden önce Çin’in Kuzeyinde toplanarak, büyük bir bayram şöleni yapmışlardı. Bunların beş grubunun toplanarak yaptıkları törende kurbanlar kesilmiş, şarkılar söylenmiş ve göğe oklar atılmıştı. Çinlilere göre bu kavimlerin şarkıları tıpkı “kurt uluması”na benziyordu. Bu kaynaklara göre, Türkler yaşlarını gördükleri Bahar sayısına göre sayarlardı. Türkler yaşlarını “Yeşil”le birlikte söylüyorlardı. Yirmi yaşında olduğunu söylemek için, “Yirmi Yeşil gördüm,” derlerdi. Yaş ve Yeşil sözleri bize buradan kalmış olmalı.”⁵⁹

Türk kültür tarihinde ve önemli mevsimlik ve dini merasimlerde büyük yer tutan “demir”e Kuzey Amerikan Yerli kabileleri arasında da büyük önem verilmektedir. Bazı kimselerin demirden yapılmış silahlara dokunması kesinlikle yasaklanmıştır. Yerli kabilelerden Algonquian yerli kabilesinde, bir hamile kadının demir ve çelikten yapılmış silahlara dokunması katiyen yasaktır. Öldürücü gücü kaybolur, düşmana tesir etmez korkusuyla hamile kadınların ve yetkili olmayan insanların kabilenin savaşçılarının silahlarına dokunmasına izin verilmez.⁶⁰

Amerika’da Alaska’nın Güneyinde yaşayan Yakutat ve Tilingit Yerlileri arasında “demir”e Altay, Saha ve Sibiry Türklerinin verdiği değere ve hürmete eş bir şekilde

AMERİKAN YERLİLERİ VE TÜRK DÜNYASININ KÜLTÜR VARLIĞI ARASINDAKİ PARALELLİKLER

yaklaşılmaktadır. Büyük hürmet gösterilmektedir. “.Yakutat ve Tilingit Yerlileri de, diğer yerliler gibi çelikten yapılmış bıçak, savaş baltaları ve sivri uçlu silahlar yapmak için kullandıkları “demir”e büyük hürmet ve rağbet göstermektedirler.”⁶¹

Amerikan Yerlileriyle bugün Orta Asya, Güney ve Kuzeydoğu Sibiryada yaşayan Altay, Tuva, Hakas, Televit, Şor ve Saha Türkleri arasında yaşayan Türk Şamanizm’inin ortak özellikler göstermesi, Yerlilerin çıkış noktasını ve Amerika deneni Kıtaya geçiş yolunu tespit ettikten sonra daha iyi anlaşılmalıdır.⁶²

Amerika Yerlileri Kristof Kolombus’tan binlerce yıl önce Amerika kıtasında yaşamış ve hala yaşamaktadırlar. Yerliler, Amerika kıtasına her nereden gelmişlerse, daha önceden gelişmiş ve yaşanmış bir kültürün içinden gelmişlerdir. Sioux (Su) Yerlilerinin Büyük Reisi Vine Deloria bu konuda şunları söylemiştir: “.Eğer Amerika’daki üniversiteler Yerliler tarafından kontrol ve idare edilmiş olsalardı, bugün, Yerlilerin Amerika kıtasına nereden gelmiş oldukları hiçbir şüpheye yer vermeyecek şekilde gün ışığına çıkmış olurdu.”⁶³

Amerikan Yerlilerinin Şamanları ile Sibiryada yaşayan Saha Şamanlarının giysileri, merasimlerde kullandıkları aletler ve dini merasimlerinin aynı olması yanında iki kıtada değişik coğrafyalarda yaşamakta olan insanların fiziki özelliklerinin de birbirlerine benzediğini yapılan bilimsel araştırmaların kesin sonuçlarından öğreniyoruz. “.Sibirya tundralarında yapılan kazılarda, kemikten yapılmış dikiş iğneleri bulundu. Sibiryada yaşayan insanların geyik boynuzlarından uzun ok atan aletler geliştirmiş oldukları tespit edildi. Bu uzun ok atan aletlere, bugün Amerika kıtasında da rastlanmaktadır ve bunun adına Aztek dilinde “atl-atl” (atıl-atıl) denilmektedir.”⁶⁴

Alaska’nın Güneyi ve Bering Boğazı’nın Amerika kıtasında kalan kısmında yaşayan Yakutat yerlileri Asya’ya doğru “şahadet” parmağı şeklinde uzanan adalar üzerinde yaşayan Aleut yerlileri, kendi dillerinde bu adalara “Ana-uut” (Ana Uç) diyor ve bu şekilde telaffuz ediyorlar.⁶⁵

Bu insanların ayrı-ayrı kıtalarda yaşamalarına rağmen, aynı dili konuştuklarına dikkati çeken Kaliforniya Eyaletinin Stanford Üniversitesi’nden Joseph Greenberg, 12 bin yıl önce Amerika’ya yapılan bir göç dalgasıyla gelen “Kızılderili” olarak adlandırılan bu insanların daha sonra Güneye göç ederek bu günkü Orta ve Güney Amerika topraklarına geçtiklerini kaydediyor.⁶⁶

Amerika’da olduğu kadar dünyanın çeşitli ülkelerinde bağımsız çalışma ve araştırmalarını sürdüren ve kesin delillerle görüşlerini bir zemine oturturan bilim adamları, Sibiryada yaşayan Türk topluluklarından Sahaların sahip olduğu kültür varlıklarıyla Amerika Yerli kültürü arasında büyük paralellikler ve benzerlikler olduğunu belirtmektedirler.

William Thalbitzer bu konuyla ilgili araştırmasında şunları açıklamaktadır: “.Arktik bölgesinde yaşayan halkların bugünkü dilleri ne olursa olsun, Yakut Türkleriyle Chukchee (Çukçi), Samoyedler ve Lapların sahip oldukları kültürün şüphe götürmeyecek kadar birbirinin devamı olduğuna inanıyorum.”⁶⁷

Kuzey Amerika Yerlileri ve Eskimo Şamanlarının aynı görevi yaptıklarına görüşünü Mircea Eliade büyük bir güvenle bilimsel kaynaklara dayanarak belirtmektedir. “.Kuzey Amerika Yerlileri ve Eskimo Şamanlarının ruhani bir güçle “Karanlık Dünya”ya seyahat etmeleri, Asya’nın kuzeyinde Yakut (Saha) Türklerinin ruhani yol göstericisi olan Şamanlarla aynı

AMERİKAN YERLİLERİ VE TÜRK DÜNYASININ KÜLTÜR VARLIĞI ARASINDAKİ PARALELLİKLER

karakteri ve özelliği göstermektedir. Eskimo Şamanı ile Yakut (Saha) Şamanı'nın dini merasimlerde giyindiği elbise ve ellerinde taşıdıkları "davul"ları arasında çok az farklılık vardır.⁶⁸

Edward William Nelson, bir Alaska Şamanı'nın kendisine öbür dünyaya gidip, orada iki gün nasıl dolaştığını ve yeniden dirilerek orada gördüklerini köyüne dönerek kendi halkına anlattığını kaydetmektedir.⁶⁹

Türk ve Amerikan Yerlilerinin Şamanlarının ortak özelliklerinden bahsederken Mircea Eliade şunları kaydetmektedir, ".Öbür dünyaya seyahat etmek Arşa çıkmak, Cennete gitmek hadisesi, Türk-Tatar ve Kuzey Amerika Şamanları arasında yaygın olan ortak bir özelliktir."⁷⁰

Mekan değiştirme ve yer altı dünyasına olduğu gibi semanın çeşitli katlarına seyahat etmek Saha Şamanlarında olduğu gibi Alaska'daki Yerli Kızılderili Şamanlarında da görülen ortak bir özelliktir. ".Baffinland'de yaşayan bir Alaska Şamanı, kendisini ipe sıkıca bir yere bağlattıktan sonra ruh olarak bedeninden çıkıp seyahat etmeğe başladığını anlatır.Baffinland'deki bu Şaman'ın ruhu seyahatinden sonra tekrar bedenine girer ve Şaman canlanır. Sonunda Alaska Şamanı kendisini saran iplerden kimsenin yardımı olmadan kurtulur. Seyahati boyunca başından geçenleri etrafında kendisini dinleyenlere anlatır."⁷¹

Kuzey Amerika Yerli Şamanları kendi kabilesinin sosyal yasalarına ve geleneklerine çok sıkı bağlı örnek bir insan olarak kabilesinde saygıyla anılır ve büyük hürmet görür.

Kuzey Amerika Yerli Şamanlarının çok yüksek tabiat üstü gücü olduğuna inanılır. Yerli Şamanı bu insanüstü gücünü kendisinin mensup olduğu yerli kabilesinin insanlarına her sahada yardım etmek için kullanır. Yerli Şamanı'nın kabilede iki önemli görevi vardır. Bunlardan birincisi hastalarını iyileştirmek, ikincisi ise içinde yaşadığı toplumun çıkarları ve yararına işler başarmaktır.⁷²

Saha Şamanlarında "Ana Hayvan" veya "Hayvan Ana" ve bu arada eski Şamanların yaşayan ruhu büyük rol oynar. "Hayvan Ana" Saha Şamanı'na görünmeyen bir ruh şeklinde yardım eder. Ob- Uygurlardan olan Hanti ve Mansilerde Şamanın mutlaka yedi tane yardımcı hayvanı olmalıdır. Şamanlara yardım eden hayvanların türü, coğrafyaya bağlı olarak değişir. ".Şamanlara yardım eden hayvanlar genellikle Ayı, Geyik, At, Yılan, Balık ve Kuş şeklinde görünür. Kuş şeklinde görünen ruhlar

Kuzeye doğru gidildikçe Kartal ve Baykuş şeklinde kendini gösterir. Sahillere yaklaştıkça bu hayvanlar Şaman'ın su altındaki seyahatine yardım eden çeşitli deniz hayvanları şeklinde görülürler."⁷³

British Columbia'da yaşayan Thompson Yerlilerinin Şamanı yüzüne maskesini taktıktan sonra ulu babalarının takip ettiği eski ananevi yolu takip ederek ölüer diyarına varır. Eğer hasta olan şahsın ruhunu orada bulamazsa Hıristiyanlığı kabul etmiş olan Yerlilerin mezarlığına gider ve hasta olan şahsın ruhunu orada aramağa başlar. Şaman hasta olan şahsın ruhunu kurtarmak için mutlaka hayaletler ve cinlerle mücadele etmek mecburiyetindedir. Nootka yerlilerinde Şaman deniz ruhları tarafından hastanın çalınan ruhunu geriye getirmek için trans vaziyetinde okyanusa dalar ve oradan geriye Tamamen ıslak elbiseleriyle geri döner. Bazen Şaman'ın burnundan kan açılır. Bazı hallerde ise

AMERİKAN YERLİLERİ VE TÜRK DÜNYASININ KÜLTÜR VARLIĞI ARASINDAKİ PARALELLİKLER

hastanın çalınmış ruhunu kartal teleğinde geri getirir.⁷⁴

Tarihte kayıtlara geçmiş ve adı bilinen ilk Şaman Sümerlerin Destan kahramanı Gilgamiş'tir. Orta Asya Türk, Sibiryaya, Saha, Altay, Tuva ve Şor Şamanlarında olduğu gibi, Amerikan Yerli Şamanlarının en önemli aracı, "davul" ve "tokmak"tır. Yine tarihte bilinen en eski "davul" ve "tokmak" Sümerlerin zamanında "her şeyi bilmesi" ile tanınan Sümer Şamanı Gilgamiş tarafından kullanılmıştır. Tarihte bilinen en eski yazılı Sümer tabletlerinde tanrıça lanna tarafından Fırat nehrinin kıyısında yetişen "Kutsal" bir ağaçtan yapılmış "Davul" (Pukku) ve "Tokmak" (Mikku) Gilgamiş'a en itibarlı bir hediye olarak verilmiştir. ".Gilgamiş ve ona zorlu mücadelesinde yardım eden Ereç"liler birlikte ağacı kestiler ve bu ağacı kendisine taht ve divan yaptırmak isteyen lanna'ya getirdiler. lanna, Gilgamiş'ın bu kahramanlığına karşılık bu ağaçtan bir tane "Pukku" (Davu) ve bir tane de "Mikku" (Tokmak) yaptı ve bunları Gilgamiş'a hediye etti."⁷⁵

Karanlık dünyada ruhlarla görüşmek için yaptıkları seyahatlerde davul ve tokmak Şamana "rehberlik" eder. Eğer davulun sesi kesilirse Şaman öbür dünyada kalır ve yolunu bulup yeniden ışıklı dünyaya çıkamaz. ".Saha Sire'de Türk Şamanları, dini ayinlerde istifade ettikleri ve karanlık dünyaya yaptıkları seyahatlerde ruhlarla buluşmak için kendilerine yol gösteren "davul" ve "tokmak" Sahaların mukaddes "Hayat Ağacı"ndan yapılmıştır. Saha Türklerinin Hayat Ağacı'ndan yapıldığına inandıkları Şaman "davul"u ve "tokmağı"na derin saygı duymalarının sebeplerinden biri budur."⁷⁶

Şamanizm kültürü ile içiçe yaşamış toplumlarda insanların her iki dünyada saygı duydukları ortak nesne, "toprak" olmuş ve özellikle Türk kültürünün yayıldığı Saha Türklerinde ve Amerikan Yerlilerinin toprakları üzerinde yaşayan Yerliler arasında "Toprak Ana" (Mother Earth) olarak anılmış ve ona saygı gösterilmiştir.

Amerikan Yerlileri ve Türk toplumunun savaşçıların bir savaş veya her hangi bir sebeple yaralanmış olmaları halinde, yaptıkları ilk iş, "Toprak Ana'nın bağrından, onun "şefkatli yüzünden" alınan temiz "kuru toprak"la yaralarını ovmak ve kanı durdurmak hareketi olmaktadır. Türk Milleti ve Yerliler arasında anadan doğduktan sonra, göbeğin kesilmesiyle ve geride kalan "eş" olarak bilinen kısım "it ağzı" değmesin diye yine mukaddes bilinen bir yerde "Toprak Ana'nın" bağrına gömülür. Amerikan Yerlileriyle Türk milletinin "Toprak Ana"ya bağlılığı daha doğarken başlar. Amerikan Yerlilerinde ve Türklerde bir ölü gömüldükten sonra, mezarının üzerine "hamile kadının karnı" gibi bir toprak kümesi yığılması ve mezarın hamile bir kadının karnına benzetilmesi, öldükten sonra da tekrar "Toprak Ana'nın karnından doğacağımızın "sembolizm"i ile vücut bulur. ".Ölü gömüldüğünde, Toprak Ana'nın hamile karnındaymış gibi, ölü'nün üzerine hamile kadının karnına benzeyen "höyük" veya "kurgan" gibi toprak yığılır. Mezara hamile bir kadının karnının şekli verilir."⁷⁷

Orta Asya Türk, Altay Tuva, Hakas, Televit ve Saha Sire'de ve Amerika Yerli kabileleri arasında halkın yanında olan "her şeyi bilen" bilge kişiler olarak saygı duyulan Şamanlar, kesinlikle "kara büyü" yapmazlar ve "nusha" yazmazlar. Türk ve Amerikan Yerli Şamanlarının ortak özellikleri incelediğimizde, onların tamamen "ruhlar alemi" ile "ölümlü dünya" arasında seyahat eden ve acı içinde kıvranan "bizlerden biri" olduğunu görürüz.

Amerikan Yerli Kızılderili, Türk ve Hun soylu Macar Şamanlarının ortak özellikleri yanında Türklerin İslamı tanımış Müslüman olarak yaşayan Türk soylu topluluklarda bile hala tarihi Şaman kültürünün tesirinden çıkamadığımız görülür. Amerikan Yerlileri ve Türk Dünyası

AMERİKAN YERLİLERİ VE TÜRK DÜNYASININ KÜLTÜR VARLIĞI ARASINDAKİ PARALELLİKLER

Şamanlarının ortak özellikleri genel olarak şöyle sıralanabilir:

- Şamanlar, çeşitli hastalıkları iyileştirir ve onlara çare bulurlar.
- Şamanlar devamlı olarak süt isterler. Bir insanın boğazına kaçan yılanı çıkarmak için bir tase doldurulan taze süttten yararlanırlar. (Bu duruma Kars'ta derlediğimiz halk masallarında sıkça rastladık) Macar ve Şamanları bazen ev-ev dolaşarak, kapıları çalar ve süt isterler. Sütün, zehirlenmelere karşı panzehir olduğu Türk Dünyası tarafından bilinmektedir. Saha Sire, Altay, Tuva, Kazakistan ve Kırgızistan'da zehirlenmelere karşı kısrak sütü veya Kırmızı kullanılır. Türkiye'de ise zehirlenmelere karşı panzehir olarak yoğurt ve süttten istifade olunur.
- Macarların "Taltos" dedikleri Şaman, anadan doğduğunda "ağzında dişleri"yle doğar. Şaman anadan doğduğunda dişleri vardır.
- Şaman, zamanı gelince dünyevi işlerden elini çeker ve derin uykuya dalar, günlerce uyur.
- Şaman, uzunca bir zaman ortalıktan kaybolduktan sonra eve gelir. İçmek için süt ister. Eğer içecek süt bulamazsa etrafta kasırgalar doğurur.
- Şaman daha sonra kaybolur ve Yer altı alemine göç eder.
- Şaman, Yılık yetiştirilen bölgelerde at, geyik beslenen bölgelerde geyik ve sığır beslenen bölgelerde boğa kılığına girerek mücadele verir.
- Masallarımızda görülen göklere uçuşma, karanlık ve "Yer Altı" alemine gidip geri gelme, tipik Şaman karakteri arz eden olaylardır.⁷⁸

Bir zamanlar Tsistsistas (Cheyenne) Çayan Yerli kabilesinden önce Algonquians yerlileriyle aynı kültürü paylaşan Kuzey Sibiry ve Sahaların Şamanlarıyla Cheyenne (Çayan) Şamanlarının ortak özellikleri üzerine yapılan bir araştırmada büyük paralellikler tespit edilmiştir.⁷⁹

Kuzey Amerika yerli Kızılderili kabilelerinden Algonquians Yerlilerinin yaşattıkları Tsistsistas (Cheyenne)-Çayan yerli kültürünün asıl ana kolu bundan 12 bin yıl önce Arktik Bölgesinde kök atmıştır. Şamanizm kültürünü yaşatan Amerika'daki Yerli kabilelerden Algonquians Yerlileri, Sibiry'nin Kuzeyinde ve Kuzeydoğusunda yaşayan insanların en yakın akrabalarıdır. Tsistsistas kabilsinin her yıl tekrarladığı "Massaum" merasimleri bu Yerli kabilesine Avrupa'dan gelerek Amerika'yı işgal eden gruplardan değil, onların Kuzey ve Kuzeydoğu Sibiry'da yaşamakta olan akraba kabilelerden hatıra kalmıştır.

Bu konuda derin araştırmalarıyla tanınan Karl II. Schlesier yazdığı kitabında konuya daha da açıklık kazandırmıştır:

"...Kuzey ve Kuzeydoğu Sibiry ve Amerika'daki Yerli Kızılderili kabileleri arasında hala yaşamakta olan bu kültür mirası, iki kıtanın her iki yakasında asırlar boyu devam eden materyalist medeniyet yolunu seçen insanların gayretleriyle belirli bir müddet kesintiye uğramıştır. Tsistsistas Yerlilerinin dünya ve kainatı tarif edişleri, diğer Amerikan Yerli kabilelerinden Yuroks, Evenks, Yukagir, Orichislerin kültür anlayışıyla paralellik gösteren Kuzey ve Kuzeydoğu Sibiry Şaman kültürünün iki bin nesil sonra bize kalan kısmıdır. Avrupa'dan Amerika'ya gelenlerin bu ülkeyi istilasını olmasaydı, bu kültür bu kadar derinden tahrip edilmezdi."⁸⁰

AMERİKAN YERLİLERİ VE TÜRK DÜNYASININ KÜLTÜR VARLIĞI ARASINDAKİ PARALELLİKLER

Bir zamanlar, tarihte Türk dünyasının yazılı ilk metni olarak kabul edilen Göktürk Kitabelerinin de Türklere ait olduğunu dünya otoriteleri zorlanarak kabul etmişti. Orta Asya Türklüğü olarak, tarihi olayların çoğunu biz yaratmışız, fakat yazmamışız. En güçlü hakim zamandır ve hükmünü gösterecektir. Orta Asya Türkleri, Altay, Tuva, Hakas, Televit, Tilingit Şor ve Saha Sire Türk kültürünün Kuzeydoğu Sibiryaya ve Bering Boğazı yoluyla sonradan adına “Amerika” dedikleri kıtaya geçerek Kuzey ve Güney Amerika Kıtalarına yayıldığı gerçeğini, Amerikalı, Avrupalı ve dünyanın ciddi bilim adamları, geç de olsa başlattıkları ve hala devam ettirmekte oldukları araştırmalarıyla bir gün mutlaka gün ışığına çıkaracaklardır.

Yaşayıp, o tarihi günü görmek isterdim.

Doç. Dr. Ahmet Ali ARSLAN

Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi /Türkiye

Alıntı Kaynağı: Türkler, Cilt: 20 Sayfa: 897-912

Dipnotlar:

1. Joseph Epes Bown, The Sacred Pipe, Oklahoma, 1953, s. 116-126.
2. Ahmet Ali Arslan, “Türk Dünyasının Unuttuğu Gerçek: Orta Asya’dan Kuzey Amerika’ya Türk Göçleri”, Türk Dünyası Tarih Dergisi, Eylül-Sayı; 93, İstanbul, 1994, s. 35-42; ve Türk Dünyası Dergisi, Ekim-Sayı; 94, İstanbul, 1994, s. 30-40.
3. Louis Thomas Jones, So Say the Indians, Texas, 1970, s.
4. George Whartan James, Picturesque Pala, Pasadena- California, 1912, s. 19-21.
5. Ibid, s. 19-21.
6. Ake Hultrants, The Religious of the American Indians, California, 1967, s. 108.
7. Garipkafkaslı, “Ata Yurdum, Baba Yurdum Sibiryadan”, Yeni Düşünce Dergisi, 6-12 Nisan, sayı: 14, Ankara, 2001, s. 50-55.
8. Ake Hultrants, op. cit. s. 109.
9. J. Hackel, “Zur Problematic des heiligen pfahles bei den Indianern Brasiliens” ICA-31, s. 229-243.
10. Ake Hultrants op. cit. s. 109-110.
11. U. Harva, “Der Baum des Lebens”, Ser: B, Cilt. 16, Helsinki, 1922-23, s. 133.
12. I. Paulson, Die Religionen der nordasiatischen völker, Stuttgart, 1962, s. 132.
13. F. G. Speck, A Study of the Delaware Indian Big House Ceremony, Harrisburg, 1931. s. 22.
14. Joseph Epes Brown, op. cit. s. 15.
15. Ake Hultrantz, op. cit. s. 133.
16. Ibid, s. 221.
17. Ibid, s. 138.
18. Ibid, s. 275.
19. Garipkafkaslı, “Şamanizm Bir Din Değildir”, Yeni Düşünce Dergisi, 27. Nisan-03. Mayıs, sayı: 13, Ankara 2001, s. 50-57.
20. F. G. Speck, op. cit. s. 23.
21. Ahmet Ali Arslan, “Çuvaş Türkleri ve Göktanrı İnancı”, Türk Dünyası Tarih Dergisi, Eylül-Sayı: 129, İstanbul, 1997.

AMERİKAN YERLİLERİ VE TÜRK DÜNYASININ KÜLTÜR VARLIĞI ARASINDAKİ PARALELLİKLER

22. J. Haekel, Kosmischer Baum und Pfahl in Mythus und Kult der Stämme Nordwestamerikas, Wiener völkerkundliche Mitteilungen, 6. I (1-4): 3-81, 1958.
23. Ake Hultkrantz, op. cit. S. 24.
24. Ibid, s. 24.
25. G. Hatt, The Corn Mother in America and Indonesia, Antropos, 1951, s. 895.
26. G. N. Potanin, Oçerki severo-zapadnoy Mongolii, IV, Petrograd, 1881 ve 1883, s. 62.
27. A. Schiefner, Heldensagen der Minusinskischen Tataren, Petrograd, 1859, s. 62.
28. V I. Verbitsky, Altayskie Onordey Sbornik Etnograficheskich statey i issledovaniy, Moscow, 1893, s. 149.
29. I. A. Zitetskiy, Ocherki byuta Astrachanskich kalmukov IOLEAE; XXXVIII-I, Trudy etnograficheskogo otdela, XIII-I, Moscow, 1893, s. 66.
30. Cannon John Arnott MacCulloch, Mythology of All Races, 13 Vols. Vol. VI, New York, 1964, s. 298-99.
31. Middendorf, III, I-s. 87.
32. I. A. Zidetskiy, op. cit. S. 66.
33. J. C. Cooper, An Illustrated Encyclopaedia of Traditional Symbols, London, 1978, s. 176.
34. Harley Burr Alexander, The World's Rim, Nebraska, 1953, s. 38-39.
35. Ibid, s. 33.
36. Ehliman Ahundov, Azərbaycan Nağılları, "Melik Memmed", III. Cilt, 1962, Bakı, s. 190-201.
37. Handbook of American Indians, Bureau of American Indians Ethnography, Buleten 30, Part-I, Washington D. C., 1907.
38. Ibid, s. 39.
39. Ibid, s. 40.
40. Ahmet Ali Arslan, "Amerika Kızılderili Kabileleri ve Türk Dünyasında'Yeni Yıl Başı' Merasimlerinde Paralellikler", Sadık Tural, Nevruz, Ankara, 1995, s. 250-271.
41. Ziya Gökalp, Türk Medeniyeti Tarihi, Ankara, 1976, s. 57.
42. Galina-Meleek Kazacı, "Örf ve Adet Birliği", Türk Dünyası Tarih Dergisi, No: 97, İstanbul, 1995, s. 23.
43. Mircea Eliade, The Encyclopedic of Religion, Cilt. 10, New York, 1987, s. 742.
44. Abdulkadir İnan, Tarihte ve Bugün Şamanizm, Ankara, 1986. s. 66.
45. Joseph Epes Brown, op. cit. s. 32ff.
46. Garipkafkaslı, "Şamanizm Bir Din Değildir," Yeni Düşünce Dergisi, 27-Nisan-03 Mayıs Sayı: 17, Ankara, 2001, s. 50-57.
47. Rolay B. Hassirck, The Sioux, Denver, 1960, s. 175.
48. Ibid., s. 174.
49. İgnat Kazmalı, Gagauz Gazeteci, Tiraspol, Moldova, Şubat 2002, Kendisiyle telefonla yaptığım sohbetten.
50. Kaşgarlı Mahmud, Divanu Lügati't Türk, C. I, s. 347.
51. Lewis Spence, The Myths of the North American Indians, New York, 1989, s. 132.
52. Ibid. s. 133.
53. John Manchip White, Everyday Life of North American Indians, New York, 1979, s. 150.
54. Arlene Hirschfelder-Paulette Molin, Native American Religion, New York, 1992, s. 330.
55. Barton Wright, Hopi Kachinas, Arizona, 1982, s. 2.
56. Bahaeddin Ögel, Türk Kültürünün Gelişme Çağları, İstanbul, 1988, s. 46.

AMERİKAN YERLİLERİ VE TÜRK DÜNYASININ KÜLTÜR VARLIĞI ARASINDAKİ PARALELLİKLER

57. Stith Thompson, Tales of the North American Indians, Bloomington, 1928, s. 40ff.
58. Ahmet Ali Arslan, "Türkiye, Azerbaycan, Orta Asya Türk ve Kuzey Amerika Kızılderili Efsanelerinde Kaplumbağa", Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı: 91, İstanbul, 1994, s. 59-88.
59. Bahaeddin Ögel, op. cit. s. 774.
60. John Manchip White, op. cit. s. 109.
61. Frederica de Laguna, History and Culture of the Yakutat Tlingit, 3 Vols. Vol. I, Washington D. C., 1972, s. 348.
62. Ahmet Ali Arslan, "Amerika Kızılderilileri ve Orta Asya- Sibiry Türk Şamanizminin Ortak Özellikleri Üzerine Mukayeseli Bir Çalışma"; Armağan, Meslek Hayatının 25. Yılında Prof. Dr. Abdulhaluk M. Çay, 2 Cilt, Cilt I, Ankara, 1998, s. 91-113.
63. Betty Ballantine-Ian Ballantine, The Native Americans, Wisconsin, 1993. s. 28.
64. Ibid, s. 29.
65. Frederica de Laguna, op. cit. s. 213.
66. Betty Ballantine-Ian Ballantine, op. cit. s. 32.
67. William Thalbitzer, "Cultic Games and Festivals in Greenland", Congres International des Americanistes, Goteberg, 1924, s. 226-65.
68. Mircea Eliade, Shamanism, Archaich Techniques of Ecstasy, Paris, 1951, s. 288.
69. Edward William Nelson, "The Eskimo About Bering Strait" 18th Report of Bureau of American Ethnology, Washington D. C. Pt. I, 1896-97, Published 1899, s. 433.
70. Mircea Eliade, Shamanism, op. cit. s. 292.
71. Franz Boas, "The Central Eskimo" 6th Report of the Bureau of American Ethnology, Washington D. C. 1884-58, Published 1888, s. 598.
72. Willard Z. Park, Shamanism in Western America, Chicago, 1938, s. 9.
73. Anna Leena Siikala-Mihaly Hoppal, Studies on Shamanism, Budapest, 1992, s. 8.
74. James teit, "The Thompson Indians of British Columbia", American Museum of Natural History, II, New York, 1900, s. 363.
75. Samuel Noah Kramer, The Sumerians, Chicago, 1963, s. 197ff.
76. E. Emsheimer, Schamementrommel und Trommelbaum Ethnos, 1946, s. 166.
77. Ward Rutherford, Shamanism, London, 1986, s. 24.
78. Anne Leana Siikala-Mihaly Hoppal, op. cit. s. 150-160.
79. Karl Schlesier, The Wolves of the Heaven, Oklahoma, 1987, s. 46-49.
80. Ibid, s. 189.